Tarih ve Gelecek

Uluslararası Hakemli Tarih Araştırmaları Dergisi

YIL: 4 (ARALIK 2018) - CİLT: 4 - SAYI: 3

e-ISSN 2458-7672 | Periyot Yılda 3 Sayı | Başlangıç: 2015 | Yayıncı Celal ÖNEY

History and Future

International Peer-Reviewed Journal of History Researches

YEAR: 4 (DECEMBER 2018) - VOLUME: 4 - ISSUE: 3

e-ISSN 2458-7672 | Period Tri-annual | Founded: 2015 | Publisher Celal ÖNEY

WEB: http://dergipark.gov.tr/jhf

İletişim / Contact: tarihgelecek@gmail.com

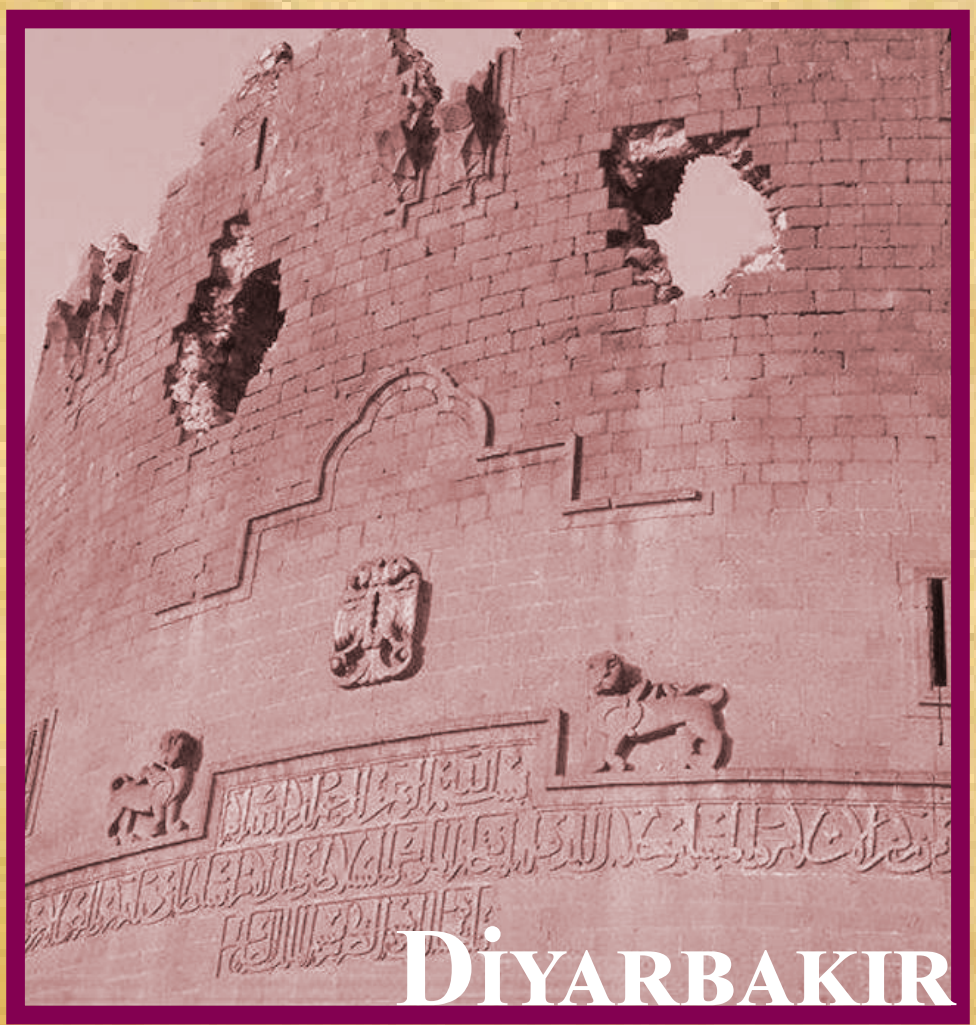

Kapak resmi: https://www.arkeolojisanat.com

MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ 2007

Journal of History & Future

>> e-ISSN 2458-7672

Screened by turnitin

İçindekiler *Contents*

CİLT 4, SAYI 3 - ARALIK 2018
VOLUME 4, ISSUE 3– DECEMBER 2018

Kemalizm'in "Medeniyet Fabrikası": Kız Enstitüleri 8
Kemalism's "Civilization Factory": Girls' Institutes
Ercan ÇAĞLAYAN

Economic Situation of the Ottoman Period in Diyarbakir Province 36
Osmanli Döneminde Diyarbakır Vilayeti'nin Ekonomik Durumu
İbrahim YILMAZÇELİK

İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Gerçekleştirilen Esir Değişimlerinin Dönemin Basınında Sunumu 81
The Appearance of Prisoner Exchange in Turkey in the Press during the World War II Period
Mehtap BAŞARIR

Moğolların Mardin Kuşatması ve Hülagü'den Olcaytu'ya İlhanlı Artuklu Münasebetleri* 106
The Mongol Siege of Mardin and Ilkhanid-Artuqid Relations from Hulagu to Öljeitü
Ercan GÖRDEGİR; Süleyman ÖZBEK

Osmanlı Devletinde Piyade Sınıfı Askerlerin Eğitimi* 119
The Education of The Infantry Soldiers in Ottoman State
Abdullah BAYINDIR

Horasan'da Tarım Ve Hayvancılık Faaliyetleri (8-10. Y.Y.)* 139
Agriculture And Husbandry Activities in Khorasan (8-10. Centuries)
Yunus ARİFOĞLU

Osman Yüksel Serdengeçti'nin Muhalefet Anlayışı 162
Osman Yüksel Serdengeçti's Understanding of Opposition
Ahmet İŞLER

Tanzimat Dönemi Gazetecilerinin, Meşruti Yönetime Geçiş Sürecinde Millet Meclisi Üzerine Düşünceleri 181
The Thoughts of Journalists of the Tanzimat Period on the National Assembly during the Transition Process into the Constitutional Management
Yusuf TAŞ

İndeksler

DRJI,
ResearchBib,
Journal TOC
DOAJ,
Acarindex,
ERIH PLUS,
ASOS Index,
Sindex,
SOBİAD,
Türk Eğitim İndeksi,
Open Access Library (oalib),
Eurasian Scientific Journal Index,
Google Scholar,
Academic Keys,
Journal Factor,
Index Copernicus,
CiteFactor,
idealonline,
SciLit,

Journal of History & Future

>> e-ISSN 2458-7672

Dr.
Mehtap BAŞARIR

Harran Üniversitesi, Birecik MYO
basarirmehtap@hotmail.com

ORCİD:https://orcid.org/0000-0001-6317-7469

Eser Geçmişi / Article Past: *22 Eki 2018 / 8 Ara 2018*

Araştırma Makalesi **DOI:** http://dx.doi.org/10.21551/jhf.473303 *Research Paper*

Orjinal Makale / Orginal Paper

İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Gerçekleştirilen Esir Değişimlerinin Dönemin Basınında Sunumu

The Appearance of Prisoner Exchange in Turkey in the Press during the World War II Period

Öz

Bu çalışma, İkinci Dünya Savaşı'nın grupları Müttefik ve Mihver arasında başlatılan esir değişimi müzakereleri kapsamında özellikle Doğu Afrika'da yaralanan ve esir düşenlerle, fiziksel veya akıl sağlığını yitirenlerin, kendi ülkelerine dönmeleri maksadıyla gerçekleştirilen esir değişimlerine odaklanmaktadır. Bu odaklanma neticesinde çalışma, mezkûr dönemde Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi uyarınca, savaşın tarafsız devleti sıfatı ile kendi sularında gerçekleşmesine müsaade ettiği 1942 ve 1943 yıllarının muhtelif tarihlerinde yapılan 5 adet esir değişim programlamalarının kamuoyuna sunumunun tespitini amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, belge tarama metoduyla, dönemin basınında esir değişimine ilişkin çıkan haberlerde yer alan demeçler, değerlendirmeler, yorumlar ve devlet arşivlerinden ulaşılan belgeler üzerinden elde edilen bilgilerle, sürecin işleyişi aktarılmaktadır. Sonuçta anlaşılmaktadır ki, İngiliz ve İtalyan esirlerinin kendi ülkelerine dönmelerinde inisiyatif alan Türkiye, Kızılay Cemiyeti'nin İzmir ve Mersin Limanlarında esirlere sergilediği insani yardım faaliyetleri vasıtasıyla, hem kendisine yönelik bir takdirin kazanılmasını sağlanmış hem de meselenin uluslararası boyuta taşınmasında katkı sunmuştur. Çalışma esir değişimini dönemin basını üzerinden anlatmasıyla alan yazında benzerlerinden ayrılan bir özgünlüğü barındırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Esir mübadelesi, Türk Basını, Kızılay

Screened by turnitin

ATIF: BAŞARIR Mehtap, "İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Gerçekleştirilen Esir Değişimlerinin Dönemin Basınında " **Tarih ve Gelecek Dergisi**, 4/3 (Aralik-2018), s. (81-105)

CITE: BAŞARIR Mehtap, "The Appearance of Prisoner Exchange in Turkey in the Press during the World War II Period" **Journal of History and Future**, 4/3 (December- 2018), pp. (81-105)

>> e-ISSN 2458-7672

Abstract

This study focuses on prisoner exchange; in the context of negotiations launched on prisoner exchange between the groups of World War II, Allied and Axis; in purpose of providing the prisoners to return to their home countries; especially, who have been injured and those who have lost their physical or mental health in East Africa. As a result of this focus, the study aims to determine the presentation of 5 prisoner exchange programs made on various dates of 1942 and 1943 to public; which Turkey; in accordance with the Geneva Convention as a neutral country, allowed to take place in its own waters in the period mentioned above. For this purpose, by using document scanning method; the statements, the assessments, the comments and the information which obtained from the documents reached from the state archive; which were in the news of the press of that period, about prisoner Exchange, the mechanism of the process is being stated. Consequently, it is understood that; by taking initiative to provide British and Italian prisoners to return to their countries, through the humanitarian activities for the prisoners, which carried out by the Red Crescent Society in Izmir and Mersin Ports; Turkey; not only achieved an appreciation for itself but also contributed to the internationalization of the issue. As the study put forth the prisoner exchange through the press of that period, it contains originality that differs from its counterparts in the literature.

Keywords: World War II, Prisoner Exchange, Turkish Press, the Red Crescent

Giriş

1 Eylül tarihinde Hitler'in Polonya sınırını geçmesinin ardından, Avrupa'da başlayan İkinci Dünya Savaşı giderek bir dünya savaşı haline geldi[1]. 1939 ve 1945 yılları arasında yeni bir politik dinamizm ve politik gerçeklik paradigması yaratan İkinci Dünya savaşı tüm savaşlardan hatta Birinci Dünya Savaşı'ndan bile daha yıkıcı, travmatik ve acımasızdı.[2].

Savaşın patlak vermesiyle Türkiye de diğer tüm devletler gibi, hareket alanını genişletmek için muhtelif manevralar yaptı. Türkiye Batılı güçlerin kendileriyle hizalanma önerilerini kabul etti ve bu konuda onlarla görüşmeye başladı. Ne var ki bu esnada İngiltere ve Fransa ile karşılıklı yardım antlaşması görüşmelerini yapan Türkiye aynı zamanda Rusya ile mevcut genel dostluk politikasına sadık kalarak Moskova'yı bu müzakerelerden haberdar etme yolunu[3] izleyerek bitaraf kalmaya gayret etmiştir.

Bu gelişmeler, Türkiye'nin 12 Mayıs'ta İngiltere, 23 Haziran'da Fransa ile ortak deklarasyonu, 19 Ekim 1939'da Karşılıklı Yardım Antlaşması'nın hazırlanmasına yol açtı. Türkiye Müttefikler safında konumlanırken, Türk yetkililer ikinci protokolle doğ-

1 Basil Liddell Hart, İkinci Dünya Savaşı Tarihi, Çev. Kerim Bağrıaçık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 3.

2 Hakan Özden, "The Diplomatic Maneuvers of Turkey in World War II", **Karadeniz Araştırmaları**, Bahar 2013, S. 37, s. 92.

3 Necmeddin Sadak, "Turkey Faces The Soviets", **Foreign Affairs**, 1948-1949, Vol. 27, p. 452.

>> e-ISSN 2458-7672

rudan savaşa katılmaktan kaçınmak için önlemler aldı. Bu protokol, Türkiye'nin hiçbir şekilde Sovyetler Birliği'ne karşı silah kullanmayacağının bir göstergesi biçiminde yorumlanırken, Türkiye'nin etkin işbirliğini de garanti etti. Buna rağmen Türk dış politikası, Türk yetkililer tarafından ülkeyi çatışmanın dışında tutmak üzere konumlandırıldı. Bunu başarmak için Türk devlet adamları zaten var olan Alman etkisinin sınırlı olduğunu biliyorlardı[4].

Ancak beklenilenin aksine, 1940 yazında Almanya'nın Fransa'yı işgal etmesi üzerine artık Fransa, Türkiye açısından kendisine destek sağlayabilecek bir Batılı müttefik olma özelliğini kaybedince bu durum Türkiye'nin dış politikasına önemli oranda yön verdi. Özellikle savaşın etki alanının Balkanlara ve Ege'ye kadar yayılması üzerine Türkiye[5], Almanya'nın kendisine önerdiği saldırmazlık paktını kabul etmiştir. Bir an önce Rusya'ya karşı harekâta geçmek isteyen Hitler'in önerisini kabul eden Türkiye ise, kapısına kadar gelen savaş tehlikesini ortadan kaldırmayı hedeflemek istemesinin yanı sıra, hem Almanya'nın kendisine saldırmasını ertelemek hem de bu zaman zarfında kendi güvenliği açısından İngiltere'den gerekli yardımı sağlamak adına zaman kazanmak istemiştir. Böylece 18 Haziran 1941'de iki devlet arasında Saldırmazlık Paktı ortaya çıkmıştır. Türkiye bu pakta, "mevcut yükümlülüklerinin" gereklerinin geçerliliğini kaybetmediğini açıkça belirterek, İngiltere ile imzaladığı ittifaka bağlı kaldığını teyit ettirmiştir[6]. Böylece hem Müttefikler hem de Mihver ile ilişkilerini kesintiye uğratmayan Türkiye "aktif bir ülke" olarak tanımlanırken, savaşın dışında kaldığı için de "tarafsız" ülke biçiminde kabul edilmektedir[7].

Bu ihtiyatla sürdürülen temel dış politika, siyasal alanda "savaş dışılık-aktif tarafsızlık"; biçiminde tanımlanırken, ekonomik alana, "savaş ekonomisi" uygulamaları şeklinde yansımıştır. Dolayısıyla buradan hareketle, halkın gündelik yaşamı da, savaş şartlarına uygun konumlanırken, bir taraftan savaş dışı kalmaya özen gösteren Türkiye, diğer taraftan, herhangi bir saldırı karşısında gerekli askeri ve siyasi tedbirlerini zamanında almaya gayret etmiştir. Yani savaş döneminde seyredilen savaş dışı kalma politikasıyla Türkiye kendi sınırları içerisine kapanarak edilgen bir tarafsızlık siyaseti takip etmemiş aksine, savaş süresince ortaya çıkabilecek olası her türlü tehlikeye karşı uygun tedbirler almıştır[8]. Bu ahval içerisinde ülkede gerekli tedbirleri alarak toplumu savaşın etkilerine göre hazırlayan en önemli kurumlardan birinin Kızılay Cemiyeti olarak belirginleştiğini ifade edebiliriz.

Kızılay Cemiyeti savaş sırasında Türk halkını bilinçlendirmek üzere pasif korunma tedbirleri ile savaş hazırlıklarına katılmış, yurt içinde meydana gelen her türlü doğal afetten zarar gören yardıma muhtaç insanlara yardım eli uzatmış ve yine açtığı çeşitli okullarda toplum yararına eğitsel ve sıhhi dersler vermiştir. Hizmetleri

4 Ayşegül Avcı, "Winning the war of perception: american attempts to counter Germany's military influence in Turkey during World War II", **Turkish Studies**, Vol. 17, No. 1, 2016, p. 203.

5 Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-2014)**, Der Yayınları, İstanbul 2015, s. 899.

6 Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara 2016, s. 152.

7 Cenap Çakmak, "Turkey In The Second World War: "Evasive" Or "Active" Neutral?", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, S. 26, 2005, p. 61.

8 Seher Boykoy, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'nin Sosyo – Kültürel Yapısı", Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir 2008, s. 2. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

>> e-ISSN 2458-7672

yurtiçiyle sınırlı kalmayan Kızılay Cemiyeti, savaş sırasında yabancı esirlere, harp sonu kurtarılan ülkelerdeki muhtaç kimselere, mülteci ve göçmenlere, gıda kıtlığı yaşayan ülkelere, felaketzedelere ve salgın hastalıklarla mücadele edenlere, uluslararası Kızılhaç teşkilatlarına birtakım yardımlarda bulunmuştur[9]. Savaş döneminde muhariplerin yaralı ve malul esirlerinin değiştirilmesinde de Kızılhaç teşkilatıyla birlikte hareket eden Kızılay Cemiyeti, kendi ülkesinin sularında yani İzmir Limanında dört ve Mersin Limanında bir kez olmak üzere toplamda beş kez esirlerin ülkelerine gönderilmesinde dünya çapında insani yardım örneği sergilemiştir.

Bu minvalde, İkinci Dünya Savaşı devam ederken muharipler hem yaralıların hem de esirlerin değiştirilmesine yönelik birtakım girişimlerde bulundular. Türkiye'de bu girişimlere tarafsız devlet konumuyla olumlu cevap vermiştir. Yalnız bu süreçte, muhariplerin, esirlerin değiştirilmesi hususunda anlaşmaya varmaları da pek kolay olmamıştır.

Unutulmamalı ki 10 Haziran 1940'ta Almanya tarafından savaşa dâhil olan İtalya her zaman İngilizler tarafında Mihver ittifakının küçük ortağı biçiminde algılanmasına rağmen, İtalya'nın savaşa girişi, yeni savaş bölgeleri yaratmasının yanı sıra Mısır ve Süveyş Kanalı'nın güvenliği ile Akdeniz'in navigasyonuyla ilgili İngiliz emperyal çıkarlarına ek tehditler yarattı. İki güç arasında başlangıçta az sayıda askeri çarpışma yaşandığı için her iki tarafta az sayıda esir elde etti. Ancak ilerleyen zamanlarda İngiltere'nin Libya'dan Mısır'a doğru genişlettiği askeri çarpışmalarda İngiliz kuvvetleri binlerce İtalyan esir ele geçirdiler[10].

Yani İtalyanların Doğu Afrika'da 200,000 askeri mevcutken, 1 Nisan 1941'de Eritre seferi tamamlayan İngilizler, sadece bu bölgede İtalyan varlığına son vermekle kalmamış aynı zamanda 230.000 civarında İtalyan esirini de ele geçirmiştir. Bu durum karşısında 1941 yılına gelindiği zaman iki tarafın da ellerindeki esirlerin bakımları her iki ülkeye de yük getirmeye başlamış olması münasebetiyle bunların yurtlarına iadesi gereği dillendirilerek tartışılmıştır[11].

Aslında daha önce de İngiltere ve İtalya arasında benzer esir değişimi üzerine müzakereler başlamış fakat 1940'ın sonunda çok sayıda İtalyan esirin İngilizlerin eline düşmesi, İtalyanlar açısından, meseleye aciliyet kazandırmıştır. Ancak müteakip tartışmalarda Cenevre Sözleşmesi kapsamı dışındaki bazı konular kaçınılmaz olarak İngiliz ve İtalyan makamlarının ikili müzakerelerine bırakılmıştır[12].

Hatta bu bağlamda, İtalya 1941 yılı Eylül ayından itibaren çalışmakta olan "Karma Sağlık Komisyonuyla", esir değişimlerine dâhil edilecek İngiliz personelinin

9 Makbule Sarıkaya, "Kızılay Dergisinde İkinci Dünya Savaşı Yansımaları", **Atatürk Dergisi**, C. 5, S. 4, 2007, s. 112.

10 Bob Moore, "British Perceptions of Italian Prisoners of War, 1940-7", **Prisoners of War, Prisoners of Peace (Captivity, Homecoming and Memory in World War II)**, Edit: Bob Moore and Barbara Hately-Broad, Berg, New York 2005, p. 27.

11 http://www3.sympatico.ca/tilleyfarm/esir1.htm. (İGT: 09.10.2018)

12 Bob Moore, "The Treatment of Prisoners of War in the Western European Theatre of War, 1939-1945", **Prisoners in War**, Edit: Sibylle Scheipers, Oxford, New York 2010, p. 111.

>> e-ISSN 2458-7672

tespiti çalışmalarını sürdürmüştür. Aynı şekilde İngiltere'de de faaliyet gösteren komisyon da, Orta Doğu ve Birleşik Krallık'taki İtalyanların durumu üzerinde çalışmıştır. Netice itibariyle esir olan diğer vatandaşların bakımlarını sağlayacak herhangi bir himayeli personeli alıkoyacak bir anlaşmaya hem İngiltere hem de İtalya 1941'in sonunda vardılar. Böylece sıhhiye gurubundaki himayeli (medical personel) esirlerin vatanlarına iade edilme hakkı kendi iradeleri yerine onları esir eden devletin kararına bırakılmış oldu[13]. Bu aşamadan sonra yapılan açıklamalarla kesilen ve çıkmaza giren esir değişimi görüşmeleri savaşa dâhil olmayan ve her iki taraf açısından da güvenilir kabul edilen Türkiye'nin ve Kızılay'ın inisiyatif almasıyla[14] daha sonraki süreçte Türkiye'nin sakin sularında gerçekleşe(bile)cektir. Yani muharip ülkeler açısından "… tarafların menfaatlerini himaye etmeyi üzerine almış bir ülke …[15]" konumunda bulunan Türkiye, iş bu özelliğinden dolayı oldukça iyi bir seçenek görülecektir.

Zaten Türkiye'de esir mübadelesini uluslararası antlaşma olan Cenevre Sözleşmesi'ne uygun hareket ederek İngiliz ve İtalyan hastalarının ve yaralılarının ülkelerine geri gönderilmesinde inisiyatif alacaktır. Nitekim ilgili hususta İçişleri Bakanı Hilmi Uran tarafından Başbakanlığa yazılan yazıda, Cenevre Sözleşmesi'nin esir mübadelesine dair olan 68. Maddesi hükümlerine göre İtalyan, Alman ve İngiliz Hükümetleri arasında Türk hükümetinin yardımı ve aracılığı çerçevesinde yapılan anlaşma üzerine hasta ve yaralı esirlerin hangi tarihlerde mübadele edileceği belirlenmiştir[16].

---

13 İtalyanların elinde bulunan İngiliz esirlerinin az sayıda olması nedeniyle himayeli personelin İngiliz esirlerinin bakımında büyük ölçüde kullanılması mümkün olmamıştır. Ancak buna rağmen, İtalya'da çok sayıda bulunan Yeni Zelendalı himayeli sağlık personelinden sadece dört en kıdemlisi ile onların emrinde hizmet veren bir avuç emir eri İtalyanlar tarafından değişime tabi tutulmuşlardır. W. Wayne Mason, **Prisoners of War**, Historical Publications Branch, Wellington 1954, p. 125. Ayrıca aynı mevzu Avam Kamarası kayıtlarında da söz konusudur. Bu konuda, İngiliz Parlamentosu'nda Sir A. Knox Dışişleri Bakanlığı'ndan şu anda İtalya ile devam eden savaş esirlerinin ülkelerine geri gönderilmesi konusunda bir açıklama yapıp yapmayacağını sorması üzerine Sir James Grigg söz alarak, söz konusu mahkûmların ülkelerine geri gönderilmesi hususunda hazırlanan resmi bir raporu parlamentoya sunmuştur. Bu rapor aşağıdaki gibidir:

"Cenevre Sözleşmesinin 68. maddesinin ilk bölümü şöyledir: Savaşan devletlerin (uluslararası hukuk tarafından tanındığı gibi savaş veya çatışma yapan bir ulus veya kişi) rütbe veya numaraları göz önünde bulundurulmadan, ciddi şekilde yaralanan hasta veya yaralıların taşınması için uygun şartlar sağlandıktan sonra kendi ülkelerine geri göndermesi gerekmektedir. İngiliz ve İtalyan hükümeti, hangi mahkûmların ülkesine geri gönderilme hakkına sahip olduğuna karar vermek için yukarıda adı geçen Cenevre Sözleşmesinin 69. Maddesi uyarınca Karma Tıbbi Komisyonlar kurdu. Böylece mevcut değişimler mayıs ayı sonunda tamamlandığında, bu komisyonlar tarafından geçirilen tüm savaş esirleri ülkelerine geri gönderilmelidir. İtalyan makamları bu noktada güvence verdiler. Bu rakamlara göre mübadele edilecek esir sayısı en az 700 İngiliz ve 2.370 İtalyan'dır. Alandaki ordularda yaralı ve hasta durumunun iyileştirilmesine ilişkin yani papazlar, doktorlar, medikal emir erleri ve özellikle hasta ve yaralı bakımıyla ilgilenen diğer korunan personeli ortaya seren uluslararası sözleşme, savaşanları ait oldukları yere geri gönderebilir. Savaş esirlerinin tedavisine ilişkin Cenevre Sözleşmesinin 14. Maddesi uyarınca, özel antlaşmalar yoluyla, savaşan taraflar karşılıklı olarak, kamplardaki doktorları ve tutsak yurttaşlarına bakmak için görevli medikal emir erlerini, yetkilendirebilir. İtalyan hükümeti ile mahkûmların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli sayıda personelin tutulması gerektiği konusunda anlaşmaya varılmıştır. Mevcut geri dönüşler tamamlandığında bu kategoride en az 940 İngiliz ve 4.370 İtalyan geri gönderilebilecek. Bu rakamlar ülkelerine geri gönderilme hakkına sahip olanları içermeli ve mahkûmlara bakanları içermemelidir. Şimdiye kadar yürütülen geri dönüşlerin başarısı büyük ölçüde Portekiz ve Türk hükümetinin yararlı makamları ve bu makamlar tarafından büyük çapta verilen yardımlardır. Bu makamlar Portekiz Kızılhaç'ı ve Türk Kızılay'ıdır." HC Deb 11 May 1943 vol 389 cc460-1.

14 Ulvi Keser, **Kızılay Belgeleri Işığında Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal 1939-1949**, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara 2010, s. 583.

15 Ulus, 5 Nisan 1942, s. 1.

16 BCA 030-10/ 179-236-2; Bun göre: 1. 7 Nisan 1942 tarihinde 919 İtalyan esirle 129 İngiliz esiri İzmir Limanında, 2. 10 Kasım 1942'de 162 Filistinli esirle 305 Alman ve İtalyan esiri İstanbul'da (Bu mübadele, ne BCA kayıtlarında,

>> e-ISSN 2458-7672

Bu çalışma, belli tarihlerde gerçekleştirileceği kabul edilen mübadelelere odaklanmak suretiyle, dönemin basını üzerinden belge tarama metoduyla elde ettiği verilere dayanarak aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aramak üzerine inşa edilmiştir;

i. Mezkûr mübadelelerle ilgili dönemin basınında hangi malumatlarla aktarılmaktadır?

ii. Mübadeleler kamuoyuna hangi yorumlarla sunulmaktadır?

iii. Mübadelelerle alakalı yurt dışında yapılan değerlendirmeler hangi yönden ele alınmaktadır?

1) 7 Nisan 1942 İzmir Limanı: 1. Esir Mübadelesi

İngiltere ve İtalya'da faaliyet gösteren Karma Sağlık Komisyonu, ülkelerine iade edilecek esirlerin değiştirilmesi üzerine faaliyet yürüttüler ve 1942 yılının Mart ayının sonlarında İtalyan makamları seçilen hasta, yaralı ve himayeli personeli esir değişimi noktasında bilgilendirdi[17]. Buradan hareketle, AA'nın Londra'dan edindiği bilgiye göre; İngiltere ile İtalya, Orta Doğu'daki yaralı ve malul esirlerin mübadelesine karar vermiş ve bu mübadele için hastane gemilerini yakında İzmir'e hareket edecek şekilde hazırlamaktadırlar. Ajansa göre mübadele, esas itibariyle mübadele olmayıp durumlarının ağır olduğu tespit edilen esirlerin milletlerarası hükümlere dayanarak müsavat aranmaksızın değiştirilmesi hadisesidir[18].

Bu hususta, Yeni Asır gazetesi de 5 Nisan tarihli baskısının, arka sayfasında "makineye verilirken" notunu düşerek ve Reuters'e dayanarak yayınladığı haberinde, hasta İngiliz ve İtalyan esirlerinin mübadele için İzmir'e geleceklerini belirtmekte İngiliz Hükümeti'nin dost bir devlet vasıtası ile bu hususdaki anlaşmalardan istifade edebilmek için bir müddettir müzakerelerde bulunduğuna dikkat çekmektedir[19].

Türkiye ile yapılan müzakerelerin neticesinde, 1942 yılı Mart ayı sonlarına doğru İtalya'nın muhtelif şehirlerinde bulunan İngiliz hasta, yaralı ve himayeli esirlerden 129 adedi İtalya'nın Bari şehrinde bir araya toplandı ve Gradisca adlı hastane gemisine bindirildi. Yine aynı ayda İngilizlerin elinde bulunan 919 İtalyan esirler İzmir'de yapılması planlanan değişim için İskenderiye limanında bulunan Llandovery Castle adlı gemiye bindirilmiş ve gemi İzmir'e doğru yola çıkmıştır. Gemiler 7 Nisan günü İzmir Limanı'na gelmişlerdir.[20].

---

ne de gazetelerin mezkûr tarihli haberlerinde yer almamaktadır.), 3. 21 Mart 1943 tarihinde 863 Alman ve İtalyan esirle 863 İngiliz esiri Mersin Limanında, 4. 18 Nisan 1943'te 1205 İtalyan ile 150 İngiliz İzmir Limanında, 5. 8 Mayıs 1943'te 1200 İtalyan ile 200 İngiliz esiri İzmir Limanında, 6. Son olarak 2 Haziran 1943'te 5'i General olmak üzere 2269 subay ve erden oluşan İtalyan esir kafilesiyle 455 İngiliz subay ve eri İzmir Limanı'nda mübadele edilecektir.

17 Mason, p. 125.

18 Vakit, 6 Nisan 1942, s. 1.

19 Yeni Asır, 5 Nisan 1942.

20 Mason, p. 125. Ayrıca, İzmir Valiliği'nin Hükümete sunduğu rapora göre, hastane gemilerine kılavuzluk etmek

>> e-ISSN 2458-7672

Ulus gazetesinin manşetten verdiği habere göre İngiliz, İtalyan ağır yaralı esir mübadelesi İzmir'de 8 Nisan sabahı gerçekleşecektir[21]. Vapurlar İzmir Limanı'na geldikleri gün dışarıdan veya mensup oldukları konsolosluklardan gemilere kimse gitmemiştir. Yalnız heyet halinde Kor Komutanlıktan Kurmay Başkanı ve üç deniz subayı ve bunun müteakibinde Kızılay cemiyetinden bir heyet ile Uluslararası Kızılhaç Ankara Delegesi Raymond Courvoisier[22] gemilere gitmişler ve vaktin geç olması nedeniyle mübadelenin ertesi gün saat 7'de başlamasını kararlaştırmışlardır[23].

Mübadelenin gerçekleşeceği tarih olan 8 Nisan günü, İzmir'den mübadeleye dair bilgiler sunan AA muhabiri, mübadelenin sabah saat 00.7'de "ışık karartma olmadan" 129 İngiliz ile 919 İtalyan esirinin mübadele edilmesine başlandığını aktarmaktadır. Esirlerin mübadele edilmesinde yetkili bulunan heyet[24] tam saat 7'de mübadelenin öncelikle yapılacağı İngiliz hastane gemisine çıkmış ve kendilerine burada Kızılhaç temsilcisi olarak bulunan ve Kahire'den gelen İsviçreli Dr. Vischer ile bir İngiliz doktoru katılmıştır[25]. Esirleri nakletmek üzere ise Devlet Denizyollarının Bayraklı Vapuru, iki büyük sal, römorkörler ve motörler hazırlanmıştır[26].

Mübadele yapılırken İngiliz sıhhiye erleri, hepsinin göğsünde isim ve esaret numarası yazılı birer kart bulunan İtalyan esirlerini önce sıraya dizmiş, ardından esirlerin göğsündeki isim kartlarını kesmişler ve daha sonra isim kartı kesilen esirlerin isminin Dr. Vischer tarafından okunmasıyla esirler sırayla Bayraklı vapuruna binmişlerdir. İlk kafilede Bayraklı vapuruna 400 İtalyan esir bindirilmiştir. Bayraklı vapurundan İtalyan hastane gemisine nakledilen esirler Duçe lehine sloganlar atarak ve faşist marşlar söyleyerek Gradisca'ya yaklaşırken, gemi içerisinde bulunan

üzere iki bahriye pilot deniz komutanlığına ait bir motörle Kösten Uzun Ada'ya gönderilmişlerdir. İtalyan hastane gemisi pilot İsmail kaptan ve İngiliz hastane gemisi de pilot Salih kaptanın bu gemilere binmesi ve kılavuzluk etmesi ile körfeze girerek kışla önüne ve açıkta bir diğerine 300 metre mesafe ile demirlemişlerdir: BCA 30-10-0-0/124-881-11, s. 2.

21 Ulus, 8 Nisan 1942, s. 1.

22 Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin Ankara delegesi M. Courvoisier Türk Hükümetine davet edilerek harp esirleri ve yaralıları ile sivil enterneler hakkında düşman tarafların verdikleri malumatı toplayarak ilgili hükümetlere bildirmek işleriyle vazifelidir. Uluslararası Kızılhaç Komitesinin Ankara'ya bir delege göndermesine Türk Hükümetinin kabul etmesiyle mezkûr delege Kızılay Cemiyeti ile teşriki mesai etmekle görevli olacaktır. Ayrıca delegenin Türkiye'de gerekli olan yardım ve iş birliğine en geniş ölçüde katılabilmesi için her türlü teşebbüsünü, talep ve temaslarını doğruca Kızılay Başkanlığında yapması gerektiği kendisine bildirilmiştir. Aynı zamanda delege yukarıda zikredilen işlerden başka işlere memur edilmesi durumunda Uluslararası Kızılhaç komitesi ve delegesi yine Kızılay Başkanlığına müracaat etmelidir. Zira Başkanlık kanalıyla gerekli hükümet kararının olması gerektiği kendisine iletilmiştir. BCA 30-10-0-0/179-235-22, s. 1.

23 BCA 30-10-0-0/124-881-11, s. 2.

24 Esirlerin mübadelesinde yetkili bulunan Türk ve yabancı yetkililer ise şu kimselerden oluşmaktadır: Esirleri taşıyan hastane gemilerini belirli bir noktadan alarak İzmir'e getiren ve yine belirli bir noktaya kadar uğurlamak üzere mübadele işini idare eden Garnizon Komutanı General Hakkı Akoğuz fiili tatbikatın sorumlusu İzmir Mayn Grubu Komutanı Yarbay Cevdet Ulutanrı, Yarbay Ulutanrı'nın riyasetinde Deniz Binbaşısı Refet Arnom, bir asker karargâhının subay yardımcısı (mülhak) Deniz Binbaşısı Bahattin Engin, Deniz Üsteğmenleri Mahmut Eraz ve Ekmel Kulen'den oluşan askeri heyetin yanı sıra uluslararası Kızılhaç'ın Ankara temsilcisi Dr. Courvoisier ve Kızılay İzmir merkezi üyelerinden ve aynı zamanda Kızılhaç temsilcilerine mihmandarlık yapan Dr. Bayan Saadet Kâğıtçılar ile AA'nın özel muhabiri de vardır. Ulus, 9 Nisan 1942, s. 3.

25 Ulus, 9 Nisan 1942, s. 3.

26 Cumhuriyet, 9 Nisan 1942, s. 1. Ayrıca Mason'ın verdiği bilgiye göre, esir transferi Uluslararası Kızılhaç delegelerinin Türk askeri yetkilileriyle yaptığı düzenlemeler kapsamında, iki gemiye demirlenen şamandıra (duba) yardımıyla limanın ortasında gerçekleşmiştir. Mason, p. 125.

>> e-ISSN 2458-7672

İtalyanlar da "Duçe, Duçe, Mussolini, Mussolini,[27]" naraları ile esirleri karşılamıştır. Gemide yer alan İngiliz esirleri ise bu durumu soğukkanlılıkla ve gülerek karşılamışlardır.

İkinci kafilede, Bayraklı vapuruyla 175 İtalyan esir hastane gemisine nakledilmiş, böylece İtalyanların ikinci kafilesinin nakledilmesiyle İngilizlerin nakillerine geçilmiştir. 129 İngiliz, İtalyan hastane gemisinden Kızılhaç temsilcisi İsviçreli Dr. Adolph Peraut'un gözetiminde Bayraklı vapuruna binmişlerdir. Esirler İngiliz hastane gemisine yaklaşırken milli marşlarını söylemişler, gemideki İngilizler de bu esirleri "hurra" sesleriyle ve attıkları İngiliz sigaralarıyla karşılamışlardır.

İlk İngiliz esirlerinin naklinden sonra hepsi yaralı ve hasta olan 744 kişilik son İtalyan kafilesi Bayraklı vapuruyla taşınmıştır. Bu kimselerin içinde aklını kaybetmiş olanlar ile birçok malul ve sakatlar vardır. Bundan başka sıhhi durumu çok daha ağır olan 37 kimse de sandık içine konulmuş ve bu sandıklar vinçle büyük bir sala indirilmiştir. Muhabir bu olayı şöyle nakletmektedir:

"İngilizler bu sakatlara büyük bir şefkat gösteriyorlardı ve kendilerinin en ufak şekilde incinmesine meydan vermeyecek bir itina ile hareket ediyorlardı. Daha dün dünyanın hiçbir zaman görmediği savaş içinde birbirleriyle boğuşan bu adamların, Kızılhaç'ın ulvi himayesi altında yaptıkları bu müşfik yardım hakikaten göz yaşartacak bir manzara teşkil ediyordu."

Son İtalyan esirlerin de İngiliz gemisinden indirilmesiyle, toplamda 1048 kişinin vatanlarına iadesi tam 5 saat 45 dakika içerisinde gerçekleştirilmiştir. Son İtalyan esirin İngiliz hastane gemisinden ayrılmasının ardından İzmir İngiliz Büyükelçisi ve eşi gemiyi ziyaret ederek çeşitli hediyeler dağıtmışlar, daha sonra ise 12.30'da Kızılay adına bir heyet her iki gemiyi de ziyaret ederek esirlere dağıtılmak üzere hazırlanan hediyeleri sunmuşlardır[28].

Yani 8 Nisan 1942 Çarşamba günü, belirlendiği gibi saat 7'de esirler mübadeleye başlanmış ve mübadele için tahsis edilen Bayraklı vapuruna nakledilen esirlerin mübadelesi saat 13'te sona ermiştir. İngiliz gemisi limandan ayrılırken üç defa düdük çalmak suretiyle şehri selamlamıştır[29]. Hükümetin İzmir Valiliği'nden aldığı şifreli telgrafa göre, İngiliz hastane gemisi mübadelenin gerçekleştiği gün saat 15.30'da İzmir'den ayrılırken, İtalyan hastane gemisi 9 Nisan 1943 tarihinde Perşembe günü İzmir'i terk etmiştir[30]. İzmir Valisi'nin raporuna göre, gemilerin limanda bulunduğu süre zarfında hiçbir hadise vuku bulmamış ve kalabalık bir halk kitlesi mübadeleyi kordonda sükûnet ve vakar ile izlemiştir. Vali halkın bu sükûnetini ve vakarını şöyle yorumlamıştır: "Bu mübadelenin yurdumuzda yapılması hüküme-

27 Mübadele esnasında İngiliz hastane gemisinden İtalyan hastane gemisine nakledilen İtalyan harp malulleri İtalyan gemisine yanaştıkları zaman, geminin güvertesine çıkan üç İtalyan, sırasıyla ellerine beyaz, kırmızı ve yeşil mendil geçirmek suretiyle İtalyan bayrağı şeklini verdikleri mendillerle hep bir ağıdan birçok defa "vivo duçe" diye bağırmışlardır. BCA 30-10-0-0/124-881-11, s. 2.

28 Ulus, 9 Nisan 1942, s. 3; BCA 030-10/ 179-236-2.

29 BCA 30-10-0-0/124-881-11, s. 3.

30 BCA 30-10-0-0/124-881-11, s. 4.

>> e-ISSN 2458-7672

timizin isabetli siyaseti hakkında halkımızın her zaman gösterdiği güven ve sevgiyi bir kere daha tecelli ettirmiştir[31]."

Başarı ile tamamlanan ilk esir mübadelesi üzerine Tasvir-i Efkâr gazetesinde günün yazısı çerçevesinde kaleme alınan başmakale İzmir'de vuku bulan bu gelişmeyi düşmanlar arasında gerçekleşen ilk dostluk hareketi biçiminde kamuoyuna sunmuştur. 2.5 senedir dünyanın birçok coğrafyasında çarpışan düşmanların ilk defa İzmir'de ve dolayısıyla sulhun ve şefkatin temsili olan Türk bayrağının gölgesi altında dostça selamlaşarak mübadele edilmelerini gazete son derece önemsemektedir. Aynı yazı, kanlı savaşın ilk insani hareketi biçiminde değerlendirdiği mübadelenin özellikle İzmir'de yapılmasından dolayı memnuniyetini de gizlememiştir. Nitekim yazar, harbe karışmayarak bitaraflığını muhafaza eden Türkiye'nin sularında gerçekleşen mübadeleyi, bütün muhariplere katkısı biçiminde sunmaktadır. Buradan hareketle gazete Türkiye'nin harp dışında kalmasını aslında bütün savaşan taraflara yaradığının altını çizmektedir.

"Fırtınalı bir denizin ortasında adeta cankurtaran simidi" vazifesi gören Türkiye'nin eskiden beridir yürürlükte olan harp maddesini tatbik ettiğini, birbirleriyle muharip olan iki ülkeyle de Türkiye'nin dost olduğuna dikkat çeken mezkûr gazete İngilizlerle dostluk antlaşması yapan Türkiye'nin İtalya ile de dostluk münasebetlerini sürdürmek niyetinde bulunduğunu öne çıkarmaktadır. Hatta yazar, hem siyasi hem de iktisadi menfaatleri gereğince Türkiye ile dost kalmasını, Akdeniz devleti olan İtalya'ya salık vermektedir. Ayrıca Türkiye'nin barıştan yana olduğuna dikkat çeken makale bu tür buluşmalara mümkün olduğunca fazla sahne olmayı candan arzulayan Türkiye'nin er veya geç dünya barışına sahne olmak ümidini daima koruduğunu belirtmektedir[32].

Yine Tasvir-i Efkâr gazetesi, dünya barışına katkı sağlayan Türkiye'nin İzmir'de gerçekleştirdiği bu hadise ile bütün dünyayı kasıp kavuran harp karşısında tarafsız bir bölge olduğunu temin ettiği çıkarımında bulunmasının yanı sıra, İzmir'in sakin havasında gerçekleştirilen mübadelenin bir sulhu doğurması temennisinde bulunmaktan da geri durmamıştır[33]. Esir değişimlerinin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesinin ardından mübadil İngiliz esirleri önce İskenderiye'ye ardından da Kahire'ye gönderilmiştir[34].

31 BCA 30-10-0-0/124-881-11, s. 3.

32 Tasvir-i Efkâr, 9 Nisan 1942, s. 1, 3.

33 Tasviri Efkâr, 11 Nisan 1942, s. 1.

34 Mason, İtalyan hastane gemisinde tedavileri mükemmel yapılan İngiliz esirlerinin Llandovery Castle hastane gemisinde sıcak şekilde karşılandıklarını fakat 11 Nisan'da İskenderiye'ye ulaşan esirlerin bu kez daha resmi bir karşılama olduğundan bahsetmektedir. Ardından hastane trenine nakledilen İngiliz mübadiller Kahire'ye taşınmış ve engelli Yeni Zelendalılar Yeni Zelenda hastanesine, himayeli personel de uygun kamplara ulaştırılmıştır. Tren yolculuğu esnasında İngiliz Kadınları Kızılhaç'ı mübadillerin konforlarını sağlarken, istihbarat memurları da bu mübadilleri sorgulamıştır. Böylece ilk kez İtalyan ellerinde esir olmuş olan adamlar Müttefik dünyasına, savaş esir kamplarının ve İtalya'daki kampların sansürsüz genel bir resmini sunmuşlardır. Mason, p. 125-126.

>> e-ISSN 2458-7672

2) 21 Mart 1943 Mersin Limanı: 2. Esir Mübadelesi

Türkiye sularında yapılan ikinci esir değişimi Mersin Limanı'nda cereyan etmiştir. Burada yapılan esir mübadelesini Kızılhaç organize ederek, yürütmüştür[35]. Mersin Limanı'nda 21 Mart'ta gerçekleştirilen ikinci esir değişimi için bölgeye gelen hastane gemilerinden Bari'den hareket eden İtalyan gemisinde 833 İngiliz esiri, Cidde'den hareket eden İngiliz vapurunda ise 833'i İtalyan, 25'i Alman olmak üzere toplam 863 Mihver esiri olduğunu Akşam gazetesinin hususi muhabiri kaydetmektedir[36].

Nitekim bu mevzuda, İngiliz Parlamentosu'nda görev yapan Mr. Thorne'in Almanya ve İtalya'nın elinde bulunan Kraliyet Donanması savaş esirlerinin değiş tokuşu için yapılan düzenlemelerde en uzun süre mahkûm kalanların bir önceliğinin olup olmadığını sormasını üzerine Dışişleri Bakan Yardımcısı Mr. Law söz alarak birtakım açıklamalarda bulunmuştur. Bu konuda Mr. Law, Mr. Thorne'nin tekrarlanması muhtemel olmayan bütünüyle istisnai durumlar dışında ortaya çıkan durumlara değindiğini çünkü bu bölgede bundan başka herhangi bir değişim olasılığı olmadığını söylemiştir. Soru üzerine açıklamalarına devam eden Mr. Law, 1942 yazında Kral İbn Suud'un Türk Hükümeti'nden, İngiliz ve İtalyan hükümetine aracılık etmesini istediğini belirtmektedir. Daha sonra ise Cidde'de hapsedilen 800 İtalyan denizcinin ve az sayıda sivilin değişimi ile İtalyanların elinde bulunan İngiliz deniz savaş esirlerinin karşılıklı değişiminin sağlanmasına karar verildiğini ve bununla ilgili İngiltere'nin Cidde'den ulaşım sağlamayı kabul ettiğini söylemiştir. Ancak o zamanlar İtalyanlar elindeki toplam İngiliz deniz personelinin Cidde'deki İtalyan deniz mültecilerinin sayısından daha az olduğunun anlaşıldığını fakat esaretin uzunluğuna dair bir mesele ele alınmadığını aktaran Law, özellikle daha fazla İngiliz deniz personelinin İtalyanlar tarafından ele geçirilmesi durumunda, anlaşmaya varmayı sağlayacak gecikme riski olmaması adına yeni koşullar yaratmanın tavsiye edilemediği bir dönemde, antlaşmayı kolaylaştırmak için yaklaşık 40 İtalyan ve daha az sayıda Alman sivilin, ayrıca çoğunlukla İngiliz sayısına eşdeğer olan deniz tüccarlarının değiştirilmesine karar verildiğine değinmiştir[37]. İngiliz Dışişleri Bakanlığı yayınladığı bildirgede, değişimin Mersin'de Türk Hükümetinin aracılığı ile yapılacağını ancak İngiliz esirlerin bir Mısır limanına gelmeden mübadelenin tamamlanmış sayılmayacağını belirtmiştir. Yine bakanlığın verdiği bilgiye göre, bu değişim geçen yıl İzmir'de yapılan değişimin ardından İngiltere ile İtalya arasındaki ikinci esir değişimi olacaktır ve bu münasebetle yapılan görüşmeler İsviçre hükümetinin arabuluculuğunda cereyan etmektedir[38].

İngiliz Dışişleri Bakan Yardımcısı Mr. Law'ın açıklamalarından anlaşılacağı üzere Kral İbn Suud muharip ülkelerin esir değişimi için Türkiye'nin aracılık etmesini istemiş ve bunun üzerine ikinci esir değişimi Mersin Limanı'nda gerçekleşmiştir. Mübadeleye Deniz Harp Okulu Komutanı Kurmay Yarbay Asım Sınık, Kızılay Genel

35 Keser, s. 583.

36 Akşam, 21 Mart 1943, s. 1.

37 HC Deb 24 March 1943 vol 387 cc 1600-2.

38 http://www3.sympatico.ca/tilleyfarm/esir1.htm. (İGT: 09.10.2018)

>> e-ISSN 2458-7672

Müdürü Dr. Remzi Gönenç nezaret etmiş ve her iki gemide de deniz subaylarından ve Kızılay temsilcilerinden teşekkül heyetler hazır bulunmuşlardır. Ayrıca deniz üzerinde de kontrol ve irtibat devriyeleri dolaşmıştır[39].

AA'nın Mersin'den bildiren muhabirine göre, ilk mübadilleri subaylar oluşturmuş ve esirlerin birbirine yakın gemilere muvasalatlarında heyecanlı sahneler yaşanmıştır. Mübadele düzenli biçimde devam etmiş ve 863 esir kendi bayrakları altına geçmiştir. AA muhabirine beyanatta bulunan İngiliz, İtalyan ve Alman esirleri tekrar harbe iştirak etme fırsatı yakaladıklarından ötürü gayet memnun ve sevinçlidirler. Özellikle İtalyan esirleri İtalya'nın "hayat memat" harbi yapmakta olduğunun altını çizmiştir[40].

Bu süreçte gazetecilerin esirlerle görüşmelerine mübadeleden önce izin verilmiştir. Akşam'ın hususi muhabiri Kızıldeniz'deki İtalyan Filosu Başkomutanı Kaptan Andra Gasparini ile görüşme fırsatı yakalamış ve kaptan muhabire, harp esiri olmadıklarını, sadece 3 Nisan 1941'den itibaren gözaltına alınmış bulunduklarını netice itibariyle de İngilizlerin kendilerine iyi muamele eylemiş bulunduklarını aktarmıştır.[41]

AA muhabiri de öğle yemeğinden hemen önce İtalyan hastane gemisinde bulunan Albay Walter Norman'la görüşmüştür. Albay, Türk Hükümetinin koruyuculuğu sayesinde esaretten kurtulduklarını ve böylece tekrar vatan hizmetine dönme imkânına sahip olmaları münasebetiyle gerek resmi Türk makamlarına ve gerek Kızılay'a hep minnettar bulunacağını aktarmıştır.

İngiliz Deniz Erbaşı Harby de AA muhabirine durumdan çok memnun bulunduğunu aktararak dost memlekette ve İngiliz bayrağının altında bulunduğu için rahat nefes almak imkânına kavuştuğunu söylemiştir[42].

Mübadelenin gerçekleştiği 21 Mart günü Londra radyosu ise saat 12.30 da yaptığı Türkçe neşriyatında öncelikle Türk-İngiliz dostluğu hakkında neşriyat yapmış ardından ise Türk-İngiliz dostluğunu pekiştirmek maksadıyla Türk ve İngiliz milli marşlarını yayında çalmıştır[43].

Kızılay'ın işbirliği ile başarılı bir biçimde gerçekleşen mübadele akşam saat 18'de tamamlanmıştır. Kızılay'ın idaresinde yapılan mübadele düzen içerisinde gerçekleşmiştir. İtalyan gemisinde hastalanarak ölen bir İngiliz esirin cesedi de İngilizlere teslim olmuştur. Bu ceset karasularımızın dışında merasimle denize atılacaktır[44].

Böylece mübadele edilenlerin sayısı: Enterne edilmiş 25 İngiliz bahriyelisi ile 42

39 Tan, 22 Mart 1943, s. 1.

40 "Kendi bayrakları altına geçen esirlerin heyecanlı tezahüratları", İkdam, 21 Mart 1943, s. 1

41 "Esir mübadelesi", Akşam, 21 Mart 1943.

42 Tan, 22 Mart 1943, s. 2.

43 "Kendi bayrakları altına geçen esirlerin heyecanlı tezahüratları", İkdam, 21 Mart 1943, s. 1.

44 İkdam, 22 Mart 1943, s. 1.

>> e-ISSN 2458-7672

subay, 106 gönüllü 640 tayfa, 19 ticaret gemisi mensubu 807 İngiliz bahriyesi mensubu ve 31 sivil ile enterne edilmiş 25 Alman ile 42 si subay 106'sı gönüllü 640 tayfa olmak üzere 788 İtalyan bahriyelisi ve 50 sivil İtalyan'dan ibarettir[45].

Mübadele bittikten sonra AA muhabiri ile konuşan Talma süvarisi kaptan Macdonald: "Mübadele muvaffakıyetle bitti. Bu mühim işi esasında hazırlayan Türk hükümetinin tatbikatta gösterdiği kolaylık şükran hislerimizi son haddine çıkarmıştır. Burada Türk hükümetinin aldığı rolün ehemmiyetini anlamak için iki taraftan iki bine yakın insanın hürriyetine kavuştuğunu düşünmek kâfidir." açıklamalarında bulunurken, Gradisca'nin kumandanı Albay Galeone de: "Türk hükümeti mübadele esaslarının hazırlanmasında olduğu gibi işin tatbikinde de büyük bir muvaffakıyet göstermiştir. Tek sözüm minnettar olduğumuzdur[46]." Görüldüğü üzere mübadele edilen esirler Türklere ve Kızılay'a bu insani hizmetinden dolayı son derece müteşekkirdir[47]. Ayrıca değişimin 21 Mart'ta Mersin Limanı'nda tamamlandığını teyit etmekten memnuniyet duyan İngiliz Dışişleri Bakan Yardımcısı Mr. Law Avam Kamarası'nda bu konuda verdikleri değerli yardımlar için Türk Hükümetine teşekkür etmiştir[48].

3) 18 Nisan 1943 İzmir Limanı: 3. Esir Mübadelesi

1943 yılının Nisan ayında İtalyan ve İngiliz makamları yeniden esir değişimini kabul ettiler[49]. Türkiye sularında üçüncü defa olmak üzere İngiliz-İtalyan esirleri 18 Nisan 1943'te İzmir'de ikinci kez mübadele edilmiştir. Üçüncü kez gerçekleştirilen bu mübadele, Ulus muhabirinin nazarında: "ihtirasın büyük insanlık duygularını alt ettiği harp yılları içinde mesut barış politikalarından biridir." Çünkü İngilizlere ve İtalyanlara ait iki adet hastane gemisinde büyük insanlık duygusunun sembollerini yani Kızılhaç ve Kızılay işaretini kollarında taşıyan memurlar görev yapmaktadır[50]. İzmir Limanı'na yanaşan bu gemiler içlerinde İtalyan esirlerini taşıyan Talamba ve Tairea[51] adındaki iki İngiliz hastane gemisiyle, yine içlerinde İngiliz esirlerini taşıyan Gradisca ve Arjantina adındaki iki İtalyan hastane gemisidir[52]. *İtalyan esirlerini getiren* Tairea ve Talamba İngiliz hastane gemileri 17 Nisan cumartesi gününü Pazar gününe bağlayan gece Uzun Ada önlerine gelerek demirlemişlerdir. İtalyan vapurları da sabaha karşı aynı mevkiye varmışlardır. Gece limandan bir deniz subayının idaresinde hareket eden kılavuzlar gemilerde vazife almışlardır. Dört gemi saat 7.30'da demirledikleri yerden kalkarak önde Tairea arkasından Talamba sonra Gradisca ve en sonra Arjantina[53] olmak üzere bir dizi halinde tam saat 9.30'da

45 Tan, 22 Mart 1943, s. 2.

46 Vakit, 22 Mart 1943, s. 4.

47 Son Telgraf, 22 Mart 1943, s. 1.

48 HC Deb 24 March 1943 vol 387 c 1602.

49 Mason, p. 227.

50 Ulus, 18 Nisan 1943, s. 1.

51 Talamba ve Tairea gemileri: Tonaj bakımından yekdiğerinin ayni olan bu gemilere İngiliz donanmasında ikiz hemşireler denilmektedir. Tan, 19 Nisan 1943, s. 1.

52 İkdam, 19 Nisan 1943, s. 2.

53 Bu gemi askeri hizmette kullanılan kamuflajlı bir posta vapurudur. Geminin Kızılhaç'ın hizmetinde çalıştığını

>> e-ISSN 2458-7672

limana girmişlerdir. Gemiler, Konak iskelesi karşısında kıyıya pek yakın olarak birbirlerine üçer gomina aralıklarla demirlemişlerdir[54].

İngiliz gemilerindeki İtalyan esirlerin çoğunu, kol ve bacaklarından mahrum kalan sakatlar oluşturmaktadır. Akşam gazetesi muhabirinin öğrendiğine göre, İtalyan Gradisca vapurundaki İngiliz esirleri Bari'den alınmıştır. İtalyan esirlerinin çoğu da Orta Doğu muharebelerinde esir düşmüştür. Bunlar Orta Doğu ve Uzak Doğu'da bulunan İngiliz kamplarından getirilmiştir. Ayrıca İngiliz hastane gemisinin mürettebatı tamamen Hintli sıhhiye askerlerinden oluşmaktadır[55].

İngiliz gemilerindeki İtalyan esirlerinin mevcudu 1.212'dir. Bunlar içerisinde 248 subay ve 958 gedikli erbaş ve er olup 6 doktor bulunmaktadır. İngiliz esirleri de 4'ü İngiliz esiri, 3'ü halis İngiliz biri Amerikalı pilot olmak üzere 2 subay ve 3'ü er olmak üzere 5'te de Gaulle'ci (Degolcü) Fransız ile çoğunluğu Avustralyalı yanı Yeni Zelendalı, Hintli ve diğer müstemlekeler halkından olmak üzere 350 kişidir. Bunlar yarı yarıya İngiliz hastane gemilerine yerleştirilmiştir.

İçlerinde 307 akıl hastasının bulunduğu İtalyan esirlerinin 350'si Arjantina, 862'si de Gradisca hastane gemisine yerleştirilmiştir[56]. Özellikle Kızılay heyeti İngiliz hastane gemisinde 307 akıl hastası için sıhhi bir müdahale ve tedbire lüzum olup olmadığını sormuş, İngiliz hastane gemisi başhekimi de lüzum olmadığı cevabını vermiştir[57].

Esirler arasında en yüksek rütbeli subay albaydır. Maluller arasında ayaksız, kolsuz pek çok subay ve er ile beş tane kör ve birçok verem hastası vardır. Akıl hastaları bu mübadelenin en ağır yükünü oluşturmaktadır. Ancak mübadele hiçbir arıza ve sekteye uğramaksızın devam etmiştir[58].

İtalyan esirleriyle görüşmek isteyen Tan hususi muhabirine İtalyan esirleri bir şey söylemek istememişlerdir. Sadece Binbaşı doktor esaret halinde söylenecek bir söz olmadığını ancak İngilizlerin kendilerine iyi baktıklarını aktarmıştır. Bunun dışında sadece de Gaulle'ci (degolcü) Fransızlar konuşmuş ve Parisli olan esir 21 yaşından beri harp ettiğini Bir Hakeim'de esir düştüğünü söylemiş ancak yanında bulunan İngilizlerin ısrarına rağmen ismini vermemiştir[59].

---

göstermek üzere bordasına beyaz harflerle "Protected" kelimesi yazılmıştır. Ulus, 19 Nisan 1943, s. 3.

54 Yeni Asır, 19 Nisan 1943.

55 Akşam, 19 Nisan 1943, s. 2.

56 Tan, 20 Nisan 1943, s. 1-2.

57 Akşam, 19 Nisan 1943, s. 2.

58 Tasvir-i Efkâr, 19 Nisan 1943, s. 1. Akıl hastaları bu mübadelenin en ağır yükünü oluşturmasına rağmen, mübadele hiçbir arıza ve sekteye uğramaksızın devam etmiştir. Kızılay temsilcileri, Kızılhaç delegeleri, Türk İngiliz ve İtalyan subay ve erlerinin büyük yardımları ile harp kurbanları en az zahmetle yurtlarına dönmüşlerdir. Mübadelenin sonuna doğru İngiliz ve Amerikan konsolosları ile kolonilerinden birçok kimseler İngiliz gemilerini ve İtalyan konsolosu ile İstanbul ve İzmir'deki faşist teşkilatı başkanları İtalyan gemilerini ziyaret ederek esirlere hediyeler dağıtmışlar ve onların hatırlarını sormuşlardır. Vatan, 20 Nisan 1943, s. 2.

59 Tan, 20 Nisan 1943, s. 1, 2.

>> e-ISSN 2458-7672

Esir gemilerini dolaşan İkdam gazetesinin muhabiri Talamba'ya vardığında İtalyan esirlerin birçoğunun güneşlenmekte olduğunu ve Tairea da ise özellikle Libya'dan ve El Alameyn'den alınmış esirlerin bulunduğunu aktarmaktadır. Bu esirler arasında asabi hastalığa tutulmuş olanlardan altısı ağırdır ve bunlara mübadele esnasında sakin kalmaları için gemide uyuşturucu iğne yapılmıştır. Bordasında boydan boya İngilizce Protected (Himayede) kelimesi yazılı olan Arjantina'da hummalı bir faaliyet olduğunu aktaran mezkûr gazetenin muhabiri, hemen hemen bomboş olan bu gemiye birazdan 600 İtalyan yerleştirilecek İtalyan esirler için ranzalar yapılarak yataklar hazırlandığını aktarmaktadır[60].

Tasvir-i Efkâr muhabiri Kandemir ise karaya çıkan bir İngiliz deniz subayına duygularını sorduğunda, subay dönerek yan yana denecek kadar yakın duran gemileri göstermiş ve:

"Bir rüyaya benzemiyor mu? Evet, milyonlarca ve milyonlarca insan için şu manzara bugün hatta bir rüyada görülse bile inanılmayacak bir şeydir. 10 mil ötede birbirleriyle dövüşen insanlar burada yan yana ve sükûn içindedirler. Temiz suları böyle bir hadiseye sahne olan siz Türkler, muharip beşeriyete şu anda rüyasında bile göremeyeceği bir sevinci hakikat yapmış olmakla sonsuza dek öğünebilirsiniz. Biz de böyle bir milletin dostu ve müttefiki olmakla duyduğumuz gururu asla gizlemeyiz." demiştir.

Yine bir İtalyan subayı da: " Ne bahtiyarsınız ki, sulh ve huzur içinde yaşıyorsunuz. Bu göğü berrak, suyu sakin, insanları şen toprağa ayak basarken üç yıl evvelki müreffeh ve mesut dünyayı yeniden bulmuş gibi oluyor ve gözlerime inanamıyorum." diyerek hem Türkiye'ye minnettarlığını hem de barışa özleminin aktarmıştır.[61].

İş bu mübadeleye 19 Nisan sabahı saat 7'de başlanmıştır. Bu nedenle mübadele işinde kullanılacak Efes vapuru ile birkaç şat, römorkörler ve istimbotlar, Kızılay'ın hizmetinde, misafir vapurların yanında vazife almışlardır. Mübadeleyi fiilen idare edecek olan Kızılay erkânı Heyet Başkanı Dr. Remzi Gönençle beraber mübadelenin başlayacağı İngiliz Tairea vapuruna gitmişler, ardından da ilk İtalyan esir kafilesi İngiliz gemisinden ayrılarak şatlara bindirilmiştir. Bu esirlerin omuzlarında birer pusula üzerinde İngilizce "Fit to walk" -"yürümeğe muktedirim" kelimelerinin okunmakta olduğunu aktaran Yeni Asır muhabiri, mübadele sürecine dair şunları aktarmaktadır: "Gemi başhekimi mikrofonla esir isimlerini okuyor ve bunlara ait kartları karşısındakine veriyordu. Bu surette muameleleri tamamlanan esir şata ayrılıyordu. Yardıma muhtaç olanlar hemşirelerin veya yardımcıların himayeleri ile Efes vapurunda birer mevkiye yerleştiriliyordu. Ağır yaralılar ise içine kauçuk yataklar yerleştirilmiş sedyelerle şata bindiriliyordu. Bu surette iki İngiliz hastane gemisinde mevcut hasta, sağlam ve sakat 350 İtalyan Arjantin gemisine nakledildiler[62]". Gemiye yanaşan şatlara bir taraftan da esirlerin eşyaları çıkarılmaktadır. Anlaşılacağı üzere öncelikle İtalyan esirleri İngiliz gemilerinden alınarak İtalyan

60 İkdam, 19 Nisan 1943, s. 2.

61 Tasvir-i Efkâr, 19 Nisan 1943, s. 1, 3.

62 Yeni Asır, 20 Nisan 1943, Vakit, 20 Nisan 1943, s. 1, 4.

>> e-ISSN 2458-7672

hastane gemilerine nakledilmişlerdir[63].

İlk esir kafileleri gemilerin merdivenlerinden inerek şatlara, oradan da kendilerini, kendi gemilerine götürecek olan deniz yollarının körfez vapurlarından olan Efes'e geçmişlerdir. İngiliz gemilerinden Efes'e ilk geçen İtalyan iki sene önce Sidi Barrani'de esir düşen Yüzbaşı Bizesti olmuştur. Efes'e ayak basan Yüzbaşı vapurun direğinde dalgalanan Türk bayrağına doğru elini uzatarak: "ey mesut ve asil insanların bayrağı selam sana" diyerek hızlı adımlarla Efes'e girmiştir.

Kızılay heyeti İzmir'deki İtalyan ve İngiliz gemilerindeki esirlere fındık içi, şekerleme ve sigara hediye etmiştir[64]. İtalyan ve İngiliz hastane gemilerindeki hemşireler ve doktorlar karaya çıkarak şehri gezmişlerdir. Hasta bakıcılar ve doktorlar da şehirde birçok dükkânlara giderek alışveriş yapmışlardır. Akşam muhabiri bir dükkândan çıkmakta olan Gradisca İtalyan gemisinin başhemşiresi ile konuşma fırsatı yakalamış ve hemşire kendisine: " çok şükür ki güzel ve mamur bir şehir gördüm. Hava güzel, tabiat güzel, burada her şey güzel." demiştir.

Bir İtalyan doktoru da "bahtiyar bir memleket hangi memlekettir diye sorarlarsa en başta Türkiye'yi göstermek doğru olur. Sakat esirlerin mübadelesine vasıta olmakla muhariplere büyük ve unutulmaz bir iyilik yapmış oluyorsunuz" demiştir[65]. Bu durumdan hareketle Son Telgraf gazetesinin hususi muhabiri, kendi gemilerine geçen hasta ve yaralı esirlerin hayata yeniden doğmuş gibi mutlu olduklarını kamuoyuna aktarmıştır[66].

Esir mübadelesiyle ilgili olarak Tasvir-i Efkâr gazetesinin muhabiri Kandemir, mübadele ile ilgili en canlı intibaını kamuoyuna şu şekilde nakletmiştir:

"Gradisca'ya götürülmek üzere İngiliz gemisindeki İtalyan ağır yaralıları Kızılay tarafından hazırlanan sedyelere upuzun yatırılarak geminin vinci ucundaki dibi lastik kenarları çadır bezli yatakta ağır ağır şata indirilirken yanlarında sadece Kızılaylı Mehmetçikler vardır. Yararlıları nakleden şatlarda kolları Kızılaylı Mehmetçiklerimizden başka kimde yoktu. Bu ağır yaralıları, esaretten hürriyete götüren tek şefkatli vasıta onlardı, sedyedekilere yıllarca hasreti çekilen bir sevgili gibi bin ihtimamla sarılıyorlardı. Türk eri yaralı kardeşine de bundan fazla şefkat gösteremezdi[67]."

Özellikle kolları ve bacakları kopmuş insan manzarasından etkilenen Kandemir,

63 Akşam, 19 Nisan 1943, s. 1.

64 11 Nisan 1943 tarihli baskısında Yeni Asır gazetesi, Kızılay Cemiyeti'nin her iki tarafın hastane gemilerine üçer tercüman vereceğini, İngiliz ve İtalyan esirlerine kuru üzüm paketleri ve sigara ikram edeceğini kamuoyuna Kızılay'ın hazırlıkları etrafında aktarmıştır. Bu hazırlıklar etrafında 1.000 paket Serkl Doryan sigarası ve 5.000 kilo üzüm hazırlanmıştır.

65 Akşam, 19 Nisan 1943, s. 1.

66 Son Telgraf, 19 Nisan 1943, s. 1.

67 Tasvir-i Efkâr, 20 Nisan 1943, s. 1. Vakit gazetesinin hususi muhabiri de aynı konuda şunları aktarmaktadır: "Her gemide Kızılay'ın bir mümessili, bir irtibat subayı ve emniyet memurları bulunuyordu. Ağır yaralıları nakleden şatlarda bir başçavuşun idaresinde birer sıhhiye çantası ile 18 sıhhiye erinden oluşan Türk müfrezeleri, hastaları büyük biz özenle ve şefkatle taşıyıp, yerleştiriyorlardı. Vakit, 20 Nisan 1943, s. 4.

>> e-ISSN 2458-7672

bu insani dram karşısında İzmir'e ayak bastığında kapanıp yurdunun toprağını doya doya öpmek istemiştir[68].

AA'nın Londra'dan edindiği bilgiye göre, Türkiye hükümeti, İngiliz ve İtalyan harp esirlerinin teatisini bir kere daha mümkün kıldığı için Britanya'nın her tarafından, her sınıf halk tarafından minnettarlıkla karşılanmıştır. Ayrıca bütün İngiliz gazeteleri Türk Kızılay'ının nezaretinde olarak İzmir'de gerçekleşen mübadeleye büyük yer ayırmıştır[69]. Netice itibariyle başarılı bir biçimde ve Uluslararası Kızılhaç Cemiyeti delegelerinin gözetiminde[70] 19 Nisan'da gerçekleştirilen mezkûr mübadelenin[71] ardından bir diğer esir değişimi Mayıs 1943'te gerçekleşecektir.

4) 8 Mayıs 1943 İzmir Limanı: 4. Esir Mübadelesi

İzmir Limanı'nda üçüncü, Türkiye sularında dördüncü kez gerçekleşen esir değişiminde yine İngiliz ve İtalyan esirleri mübadele edilmiştir. Üçüncü esir mübadelesi için İngiliz Talamba, Tairea, ve Cap St. Jacques gemileri körfeze girmek için muayyen bir saatten evvel Uzun Ada'ya vardıkları için mevki komutanlığınca kılavuzla limana girmelerine müsaade edilmiştir. Böylece İngiliz gemileri tam saat 21'de dolma iskelesi karşısında demirlemişlerdir. İtalyan Arjantina, Gradisca ve Citta di Tunisi vapurları ise aynı gün akşam geç vakit Ada önüne gelmiş, demirlemiş ve geceyi orada geçirmişlerdir[72].

İtalyan gemileriyle gelen İngiliz esirlerinin tam sayısı şudur: En büyük rütbelisi bir yarbay olmak üzere 100'ü esir ve 300'ü himayeli erkân olarak 400 İngiliz subay ve eri[73]. Mübadeledeki İngiliz esirleri Kuzey İtalya'daki kamplardan getirilmiştir ve Bari'den vapura bindirilmişlerdir. Aralarında Hint ve Yeni Zelandalılar da vardır. İngiliz esirlerin en yüksek rütbelisi 4 yarbay doktordur[74]. İngiliz gemileriyle gelen İtalyanların sayısı ise 4'ü general ve diğerleri muhtelif rütbelerde subay ve er olarak 400 esir ve 2.012 himayeli subay ve erdir[75].

Tasvir-i Efkâr muhabiri Kandemir, İzmir'e gelen İngiliz ve İtalyan hastane va-

68 Tasvir-i Efkâr, 20 Nisan 1943, s. 2.

69 İkdam, 19 Nisan 1943, s. 1.

70 Uluslararası Kızılhaç Türkiye delegesi Courvoisier ile İngiliz hastane gemileriyle gelen Kızılhaç heyetine başkanlık eden Albay Bon ve İtalyan gemileriyle gelen Doktor Barbey ve muavinleri Benetta ve Proçhetyan Kızılay'a azami gayretle yardım ettiler. Vakit, 20 Nisan 1943, s. 4.

71 İngiliz hastane gemileri Talamba ve Tairea evlerine geri dönecek mübadilleri önce İskenderiye'ye ardından Kızılhaç'ın her türlü rahatlıklarını sağladığı trenlerle Kahire Limanı'na götürdü. Birleşik Krallık partisi trenle Lizbon'a gitti ve burada İngiliz hastane gemisi Newfounland'a binerek 23 Nisan'da İngiltere'ye ulaştı. 300 İngiliz hasta ve yaralılar arasında yer alan 130 kadar himayeli personel içinde de eski kıdemli bir papaz ile Birleşik Krallık'ta akrabası bulunan 14 Yeni Zelendalı vardır. Mason, p. 227. 1211 ağır yaralı İtalyan harp esirlerini getiren iki hastane gemisi de 25 Nisan'da Bari'ye ulaşmıştır. Ulus, 27 Nisan 1943, s. 1.

72 Anadolu, 8 Mayıs 1943. Dün gelen İngiliz vapurlarından sonra bu sabah (8 Mayıs) İtalyan gemileri de limana girmiştir. Mübadele yarın sabah saat 7'de başlayacak ve akşama kadar bitirilecektir. Pazartesi sabah saat 6 ile 8 arasında vapurlar limanımızı terk edeceklerdir. Cumhuriyet, 9 Mayıs 1943.

73 İkdam, 9 Mayıs 1943, s. 2.

74 Akşam, 8 Mayıs 1943, s. 1.

75 İkdam, 9 Mayıs 1943, s. 2.

>> e-ISSN 2458-7672

purlarında bu defaki merasimin çok heyecanlı olduğuna dikkat çekmektedir. Nitekim Kurmay Yarbay Hilmi'nin Cumhuriyet ordusu Genel Kurmay Başkanlığı adına "hoş geldiniz" hitabına karşın İtalyan esirlerin en rütbelisi Ordu Komutanı General Gallina Sebastiyani aylar süren bahtsız hayat sonunda Türk sularında Türk bayrağının gölgesinde hürriyete kavuşacakları anda hürriyet kadar saadet veren iltifata nail olmaktan duygulanmış ve titreyen sesiyle: "bir esire bile kucak açacak, iltifat edecek kadar büyük insanlarsınız. Şu anda bütün acılarımı unuttum değerini tamamıyla takdir ettiğim bu eşsiz nezaket ve iltifatın ömrümün sonuna kadar minnettarı kalacağım. Yurduma döner dönmez bu kahramanlara yakışan asil hareketi hükümetime bildirmek ilk işim olacaktır." dedi. Gradisca'daki İngiliz esirlerinin en büyük rütbelisi Albay Sinclair[76] ile en genç yaralı asker de mazhar oldukları iltifattan sonra son derece etkilenmişler ve Türk heyetini tekrar selamlamışlardır[77].

Ziyaretlerin ardından İngiliz ve İtalyan esirlerin mübadelesine 9 Mayıs sabahı saat 7'de başlanmıştır. Esirler isimleri okunarak önce Efes vapuruna alınmış daha sonra ise gruplar halinde kendi vapurlarına götürülmüşlerdir. Öncelikle dört İtalyan generaliyle yüksek rütbeli diğer esirler alınarak Gradisca İtalyan vapuruna götürülmüştür. Ardından diğer esirlerin nakli devam etmiştir[78]. Son Posta'nın hususi muhabirine göre, her dört General düşünceli ve yeniden savaşmaya azimlidir. Muhabirin edindiği bilgi mucibince gerek esaret hayatında bulundukları kampta ve gerek hastane gemilerinde İtalyan generallerine karşı İngilizlerin gösterdikleri alaka ve ihtimam büyüktür. Generaller esaret hayatında bulundukları müddetçe bazen kendilerine Londra radyosunun neşriyatı dinletilmiş bazen de İngiliz gazeteleri verilmiştir[79].

Mübadelede her an gemileri dolaşan Dr. Remzi Gönenç ve ekibinin gayreti sayesinde mübadele çok seri bir biçimde devam etmiştir. Nitekim saat henüz 10.20'de Talamba gemisindeki 600'ü aşkın İtalyan tamamen tahliye edilmiş, Tairea da öğle vakti tahliye işini bitirmiştir. Son İngiliz hastane gemisi olan Cap St. Jacques de içindeki İtalyanları tevdi edilmek üzere Efes vapuruna nakletmiştir. Bu defaki mübadelenin bu kadar intizam ve süratle cereyanında bir başçavuş idaresinde ağır yaralıların nakline yardım eden Türk askeri sıhhiye ekibinin büyük gayretini belirten Ulus gazetesi, Türk erlerinin vatanları uğrunda sakat kalan bu askerleri adeta kardeş gibi kucaklayarak, dikkatli bir biçimde şefkatle taşıdıklarına dikkat çekmektedir. Gazete dikkate çeken noktayı şu şekilde dile getirmektedir: "Dün birbirleriyle boğuşan bu iki ordunun sıhhiye erleri düşman yaralılarına kendi yaralıları kadar şefkat ve özen gösteriyorlar. Kızılay'ın ulvi himayesi mesut Türk sularında muhasım-

76 İtalyan esirlerini telaşa düşüren Tunus zaferi Albay için ufak bir olaydır. Bu konuda Albay Sinkler: "Zafer bizimdir ve bu harp bir daha tekerrür etmeyecek şekilde bitirilecektir. İtalyan gemisinde bulunduğumuz sırada, Tunus zaferinden dolayı bizi tebrik edenler oldu. Fakat sulh için daha birçok zaferler lazımdır." dedi. Akşam, 10 Mayıs 1943, s. 1.

77 "Binlerce Harp Esiri Bugün Türk Bayrağının Gölgesinde Hürriyetlerine Kavuşacaklar", Tasvir-i Efkâr, 9 Mayıs 1943, s. 1, 3.

78 Akşam, 8 Mayıs 1943, s. 1.

79 Son Posta, 9 Mayıs 1943, s. 3.

>> e-ISSN 2458-7672

ların düşmanlık duygusunu sanki örtmüş ve kapatmıştı[80]."

Bu esnada yüksek rütbeli bir İtalyan esiri ile konuşan Akşam muhabiri, Türk hükümetinin ve Kızılay'ın mübadeleye vasıta olduğunu duyunca esirin çok sevindiğini ve bu iyiliği hayatı boyunca unutmayacağını, aktarmaktadır. Gemideki esirlerin naklettiklerine göre İngiliz ve İtalyan neşriyatının esirler tarafından dinlenmesine izin verilmiştir. Böylece İtalyan esirleri Tunus ve Bizerte'nin düştüğünü radyodan öğe renişlerdir[81].

Akşam'ın hususi muhabiri, İtalyan esirlerinin getiren İngiliz hastane gemilerindeki idarecilerin Bizerte ve Tunus hezimetinden dolayı İtalyan esirlerinin son derece üzgün olduklarını, hatta artık Mihver'in harbe devam etmesinde bir lüzum olmayacağı yorumunda dahi bulunduklarını aktarmaktadır. Buradan hareketle bir İtalyan Yüzbaşı: "Tunus harbi ile her şey bitti demektir. Madem Tunus harbini kaybettik, artık boşuna savaşıyoruz. Başka söze gerek yoktur." sözleriyle adeta birçok esirin hisselerine tercüman olmuştur. Bunun dışında esirler arasında dört generalin bulunduğunu aktaran muhabir, bunların resimlerini almak istemiş ancak generaller kabul etmeyince resimleri izinsiz şekilde çekilmiştir. Fotoğraf çekilmemek şartı ile muhabirle konuşan İtalyan Generali Gallina: "Ben askerim. Vatan her şeyin üstündedir. Vazifelerimizi yapmak ve başarmak baş şarttır. Şimdi İtalya'ya dönüşümden dolayı çok memnunum. Türk hükümetine ve Kızılay'a nasıl teşekkür edeceğimi bilmiyorum[82]." sözleriyle vatanı uğruna mücadeleden vazgeçmeyeceğini aktarmıştır. Ayrıca İngiliz hastane gemilerinde muhabirin dikkatini çeken husus, İngiliz yüksek aile kızlarının bu gemilerde hemşirelik yapmalarıdır. Bunlardan birisi İngiliz valilerinden Malkolm Mac Donald'ın kızı Emeri'dir ve Talamba hastane gemisinde görevini ifa etmektedir[83].

Diğer taraftan, mübadele esnasında denizyollarının Efes vapuru ile römorkörlerin çektiği şatların birbiri ardı sıra taşıdıkları İtalyan esirlerinin kendi gemilerine vardıkları zaman bütün neşelerini kaybettiklerine tanıklık eden Tasvir-i Efkâr gazetesinden Kandemir, bu kimselerden birinin neşesini yerine getirmek üzere, esaretin sona erdiğini hatırlatmak maksadıyla İtalyanca "è finita" yani "Bitti artık" demiş ve esir acı acı gülümseyerek "evet bitti, Afrika bitti." cevabını vermiştir. Bu sırada muhabire yaklaşan Binbaşı Torello DiVilyani o anda 2 bin İtalyan esirinin duygusunu anlatmak maksadıyla ve hazin bir eda ile: " İnsanlığın çektiği azap ve felaket yeter, cehennemi söndürmek zamanı gelmiştir artık" demiştir. İtalyan esirlerinin bu gamlı havasını dağıtmak üzere İtalyan gemilerine gelen İzmir'deki İtalyan kızlar da tatlı sözlerle İtalyanlara çikolata ve sigaralar dağıtmışlardır.

İtalyan hastane gemisinin ardından İngiliz Talamba hastane gemisine de çıkan Kandemir süvariye, program gereğince neden cumartesi sabahı değil de cuma akşamı geldiklerini sormuştur. Süvari centilmen bir eda ile gülerek: "sulh ve

80 Ulus, 10 Mayıs 194, s. 3.

81 Akşam, 8 Mayıs 1943, s. 1.

82 Akşam, 10 Mayıs 1943, s. 1.

83 Akşam, 10 Mayıs 1943, s. 1.

>> e-ISSN 2458-7672

sükûn içindeki Türk sularına bir an evvel kavuşmak arzumuzu çok mu görüyorsunuz" demiştir. İtalyan hastane gemisinde bulunan Kandemir'in en önemli izlenimi, kar gibi kısacık beyaz pantolonlar, kolsuz gömlekler giyinmiş genç denizcilerden, sakalları itina ile taranmış Hintli erlere kadar herkesin keyifli ve yine herkesin şen olduğudur. Hatta İngiliz esirlerinin hiçbiri yurduna dönemeyeceklerini, İzmir'den İskenderiye'ye oradan da Orta Doğu ve Hindistan'daki birliklerine gönderileceklerini bildikleri halde neşelidirler[84].

Mübadele bitince İzmir Kızılay Reisi Avukat Baha'nın başkanlığında bir heyet vapurlara ayrı ayrı giderek, Kızılay'ın hediyelerini esirlere dağıttılar. Kızılay Heyeti Başkanı Remzi Gönenç 9 Mayıs gecesi mübadele yapan İngiliz vapurlarıyla gelen Uluslararası Kızılhaç temsilcileri adına İzmir Palas'ta bir ziyafet vermiştir. Bu vesile ile Kızılay ve Kızılhaç erkânı arasında çok samimi konuşmalar yaşanmıştır[85]. İngiltere'nin Ankara sefiri Augesson İzmir'deki İngiliz gemilerine gönderdiği bir mesajda esaretten kurtulanları Britanya hükümeti adına selamlamış ve bu mübadelede Türk hükümetini ve Kızılay'ın yardımlarına teşekkür etmiştir[86].

5) 2 Haziran 1943 İzmir Limanı: 5. Esir Mübadelesi

Türkiye sularında beşinci, İzmir Limanı'nda dördüncü İngiliz ve İtalyan esirleri mübadelesine 2 Haziran günü başlanmıştır. Mübadele edilecek olan 2.673 İtalyan ve 435 İngiliz esirini getiren vapurlar 1 Haziran öğleye doğru İzmir limanına gelmiş ve kışla önünde demir atmışlardır[87]. Limana gelen gemiler yani kafileler, Komutanlık Deniz Binbaşısı Bahattin Engin'in başkanlığındaki Deniz Yüzbaşısı Mahmut Erasdeniz tarafından karşılanmışlardır.

Türk mihmandarlar gece yarısına doğru İngiliz gemilerine yanaşarak, geceyi kendi römorkörlerinde geçirmek istemişlerdir. İngiliz kafilesinin baş gemisi olan Tairea'nın süvarisi Türk denizcilerinin rahatsız bir gece geçirmelerine rıza göstermeamiş ve kendilerini Tairea'da hazırlattığı kamaralarda misafir etmiştir. Üç İngiliz ve iki İtalyan gemisi daha önceki mübadelelerde de Türkiye sularına gelmiş olan gemilerdir sadece üçüncü İngiliz gemisi olan Sontay ilk defa olarak İzmir Limanı'na gelmiştir. Bu gemi İngiliz hizmetinde bir Fransız gemisi olup bordasında İngiliz ve Fransız bayrakları resmedilmiş olduğu gibi bayrak direğinde de aynı bayraklar Kızılhaç bayrağıyla beraber dalgalanmaktadır[88]

Bu mübadelede 2 Haziran günü değiştirilecek olan esirler 444'ü malul, 2.229'u himayeli 2.673 İtalyan ile 58'i subay 107'si er olmak üzere 115 malul İngiliz ve 11'i su-

84 Tasviri Efkâr, 10 Mayıs 1943, s. 1, 3. Nitekim bu İngiliz hastane gemileri, 13 Mayıs'ta İskenderiye'ye geri döndüler. 12 Yeni Zelendalı dâhil yaklaşık 150 İngiliz hasta ve 96 Yeni Zelendalı dâhil 350 himayeli personelin yanı sıra, sağlık birimlerinde görevli bazı Yeni Zelendalı ulaşım şoförleri bu değişime dâhil edilmiştir. Mason, p. 227.

85 Tasviri Efkâr, 10 Mayıs 1943, s. 1, 3.

86 Son Posta, 9 Mayıs 1943, s. 3.

87 Akşam, 2 Haziran 1943, s. 1.

88 Ulus, 2 Haziran 1943, s.1, 3.

>> e-ISSN 2458-7672

bay 304'ü er olan toplam 435 İngiliz'den ibarettir[89]. İngiliz ve İtalyan esirlerinin mübadelesine 2 Haziran sabahı saat 7'de başlanmış ve mübadele saat 15'te nihayet bulmuştur[90]. Mübadele işi oldukça muntazam ilerlemiştir. İngiliz esirleri saat 9.30'da Tairea ve Talamba hastane gemilerine nakledilmişlerdir. Saat 10.30 da Gradisca da bir generalden başka İngiliz esiri kalmamıştır.

İngiliz gemilerindeki İtalyan generallerinden Martini, Masserano, Oggero, Beghi[91] ve Bendendo Gradisca'ya nakledilmişlerdir. Generalleri İngiliz gemilerinde başhekimler ve süvariler şat üzerine kadar uğurladılar. Generaller kendi gemileri Gradisca'da da askeri merasimle karşılandılar. İtalyan gemisindeki İngiliz Generali Fraowen de İzmir motorü ile Tairea'ya nakledildi. General, Gradisca başhekimi tarafından ihtimamla uğurlandı. Ardından General kendi gemisi Tairea'da başhekim ve süvari tarafından muhabbet ve hürmetle karşılanmıştır[92].

Bir başçavuş kumandasında 18 sıhhiye erinin ağır hastalara gösterdikleri ihtimamdan dolayı İtalyan Başhekimi, Uluslararası Kızılhaç mümessili Türk hükümetine teşekkür etmişlerdir. İngiliz esirleri arasında ağır hasta yoktur. Fakat buna mukabil kol ve bacaklarını kaybedenler mevcuttur. İtalyan esirleri arasında da böyleleri olduğu gibi 140 kadar akıl hastaları vardır ki, mübadele esnasında bunların 27 tanesine kamış gömlek giydirilmiştir. Bu kimselerin nakli zor olmuştur. İtalyan esirler kendi vapurlarına giderlerken Faşist marşını söylemişlerdir. Ardından esirler ve İtalyan gemisi mürettebatı karşılıklı "Yaşasın İtalyan bahriyesi, kara ordusu, Kral Duçe" diye üçer defa bağırmışlardır, Yüksek rütbeli subaylar heyetimizin refakatinde motörlerle taşınmışlardır. Bu subaylar gerek esaretten ayrıldıkları ve gerekse kendi gemilerine vardıkları zaman ihtimamla uğurlanmış ve karşılanmışlardır[93].

Netice itibariyle 2 Haziran'da gerçekleştirilen mübadelede Kızılay ve Türk askeri yetkililer üzerine aldıkları sorumlulukları yerine tam olarak getirdikleri için üstelik evvelki mübadelelere nazaran çok fazla sayıda esir olmasına rağmen, esirler çok seri biçimde değiştirilebilmiştir[94]. Böylece bütün esirler hükümetimize ve Kızılay'a müteşekkirdir. Heyetlerimiz mübadeleden sonra vapurlara gidip esirlere sigara ve incir ikram etmiştir. Vapurlar 3 Haziran sabahı saat 5'te limanımızı terk edecektir[95]. İngiliz Yakın Şark Orduları Başkomutanı, Komutanlığa ve Kızılay riyasetine birer

89 İkdam, 2 Haziran 1943, s. 2.

90 Yeni Sabah, 3 Haziran 1943, s. 1.

91 Esir 5 İtalyan generali arasında Kenya'da esir düşen General Beghi kumanda ettiği İtalyan tümeninin vazifesini noksansız yaptığını söylemiş ve şöyle devam etmiştir: "İnsanlar harbi bir zaruret olarak kabul ettikleri takdirde diyecek yoktur. Fakat bunun aksi gerçekleştiğinde harbin önünü almak imkânsızdır. İtalya zaruri olarak harbe girmiştir. İmparatorluğu korumak vazifesini yapmaktadır." General, harbin bugünkü şeyleri hakkında konuşmamış "işler bizim için daha iyi gidecektir." demiştir. Son Posta muhabirinin dikkatini çeken nokta ise şudur: "Hem İtalyanlar hem de İngilizler harbin fecaatini belirtiyorlar ve sonucunun bir an evvel gelmesini gönülden temenni ediyorlar. Harbin tesirleri kısa cümlelerle ifade ediliyor ve salonda adeta bir aile samimiyeti havası esiyordu.": Son Posta, 2 Haziran 1943, s. 3.

92 Tan, 3 Haziran 1943, s. 2.

93 Yeni Sabah, 3 Haziran 1943, s. 1.

94 Tan, 3 Haziran 1943, s. 2.

95 Tasvir-i Efkâr, 3 Haziran 1943, s. 3. Mezkûr tarihli baskısında, Anadolu Gazetesi esirlerin değişiminin tamamlandığı haberi yayınlanmıştır. Bu değişim ile Türkiye'de yapılan değişimler sona ermiştir. Kayıtlara göre her iki tarafın

>> e-ISSN 2458-7672

mektup göndererek geçen mübadelede Komutanlık ve Türkiye Kızılay Cemiyeti tarafından esirlere karşı gösterilen şefkat ve hastaların naklinde yapılan kolaylık ve itinalardan dolayı gerek esirler, gerek Yakın Şark Ordusu namına teşekkürlerini bildirmiştir[96].

Sonuç

İkinci Dünya Savaş'ı ilerledikçe süreç içerisinde esir edilen kişilerin, taraflarca yük olarak görülmeye başlanmasıyla esir değişimi mevzusu da muharip ülkelerce tartışılmaya başlanmıştır. Ekim 1941'de İngiltere ile Almanya arasında bu konuda başlayan görüşmeler başlangıçta çıkmaza girmiştir. Müzakerelerin neden çıkmaza girdiğine dair, esir değişimi müzakerelerine katılan Lord Newton Avam Kamarası'nda söz almış ve bu konuda parlamentoya bilgi sunmuştur. Newton, bilgilendirmesinde Alman hükümetiyle, hasta ve yaralı esirlerin ülkelerine geri gönderilmesiyle ilgili olarak devam eden müzakerelerin başarısızlığını belki de uluslararası meselelerde meydana gelen en katı olaylardan biri olduğunu belirterek Almanların tamamen bu değişimi sayısal değişim biçimine sokmak gibi beklenmeyen talepleri nedeniyle müzakerelerin sonuçsuz kaldığına değinmektedir[97]. Buna karşın yine Kızılhaç, Kızılay örgütlenmelerinin ve tarafsız devletlerin de araya girmesiyle savaş döneminde Türkiye'de esir mübadelelerinin yapıldığı bir durum ortaya çıkmıştır. Sonucunda da, İkinci Dünya Savaşı yıllarında beş ayrı tarihte çok büyük hastane gemileri, savaşın tarafsız devleti konumunda bulunan Türkiye'nin İzmir Limanı'nda dört ve Mersin Limanı'nda bir kez olmak üzere İngiliz ve İtalyan esirlerin mübadelesini gerçekleştirmiştir.

Birinci araştırma sorusu bağlamında, dönemin gazetelerinde konunun heyecanlı bir tarzda izlenildiği görülmektedir. Öyle ki, limana esir değişimi yapmak için gelen gemilerin isimlerinden, nereye geldiklerine, gemilere hangi komutanın mihmandarlık yapacağından, karşılayan heyette yer alan temsilcilerin adına kadar malumatların verildiği belirmektedir. Bunların dışında gemide dağıtılan, jelatine sarılmış incir, üzümden başka, vermut ikramı gibi detaylara da yer verildiği dikkat çekmektedir. Bu husus, haber yazmanın temel ilkesi olarak değerlendirilebileceği gibi, dönemin savaş şartlarında bitaraf kalma politikasına bağlılık gösterme saikıyla ve basın üzerinde hükümetçe bir kontrolün yapılıyor olması sebebiyle hadisenin

da yüksek rütbeli subayları son değişime bıraktıkları görülmektedir. Bu değişimde: Doktor Korgeneral Giulio Masserano, Doktor Tümgeneral Oggero, Tümgeneral Martini, Askeri hâkim Tümgeneral Bendendo ve Tümen komutanı Tümgeneral Aldo Beghi olmak üzere 5 İtalyan generali hürriyetlerine kavuşmuşlardı. Bunlar ile ilgili gazete haberleri şöyledir: "İngiliz gemilerindeki İtalyan generallerden Martini ve Masserano ve Oggero, Kızılay Genel Müdürü Doktor Remzi Gönenç ve İzmir Merkez Başkanı Baha Nasuh Yörük tarafından alınarak İzmir Heyeti Başkanı Binbaşı Bahattin Engin'in refakati ile Gradisca'ya nakledildiler. Generalleri İngiliz gemilerinde başhekimler ve süvariler şat üzerine kadar inerek uğurladılar. Gradisca'da da merasimle karşılandılar. İtalyan askeri hâkim Tümgeneral Bendendi yedi senedir İtalya'yı görmemiş o zamandan beri Afrika'da ve bilhassa Habeşistan'da vazife görmüş, oldukça ihtiyar bir zabitti. Son değişimdeki tek İngiliz generali Tümgeneral John Harold Frowen idi. Tümgenaral Frowen gazetecilere yedi senedir vatanından uzak bulunduğunu kaydeden general esaretinin on ay evvel vuku bulduğunu beyan etti General Gradisca başhekimi tarafından ihtimamla uğurlandı. Kızılay heyetimiz tarafından İzmir motoru ile Tairea gemisinde başhekim ve süvari tarafından hürmetle karşılandı.", Anadolu Gazetesi, 3 Haziran 1943.

96 Ulus, 2 Haziran 1943, s.3.

97 Ayrıntılı bilgi için bakınız; HL Deb 15 October1941 vol 120 cc-260-266.

>> e-ISSN 2458-7672

siyasi ve hukuki yönlerine değinil(e)memesinden kaynaklı görülebilir. Öte yandan gazeteler üzerinden değerlendirildiğinde gerçekleşen mübadelelerde toplam 8253 esir değişimi yapıldığı görülmektedir.

İkinci araştırma sorusu kapsamında gazetelerde yer alan söylemlere baktığımızda, bitaraflık, işin kotarılması ve barışa öykünme üzerinden bir anlatımın kamuoyuna yansıtıldığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin izlediği bitaraflık politikası çerçevesinde esir değişiminin gerçekleştirileceği yer olarak seçilmesi vurgulanmakta, Kızılay'ın ise bu vazifede sorunsuz çalıştığı aktarılarak, barışa sağladığı katkıya dikkat çekilmektedir. Aynı zamanda mübadeleyi izleyen gazetecilerin, mübadelede yer alanlarla yaptıkları söyleşilerde Türkiye'de mevcut olan barış ortamına öykünmeleri ön plana çıkarttıkları, ortaya çıkmaktadır.

Üçüncü araştırma sorusu kapsamında ise Türkiye'nin mübadelede üstlendiği rolden dolayı ilgili ülkeler tarafından takdir edildiği ve bu hususta gayretlerinden ötürü teşekkürlerin sunulduğu görülmektedir.

Nitekim mübadelenin ardından, İngiltere Büyükelçiliği, İzmir'de yapılan İngiliz-İtalyan malul harp esirlerinin mübadelesi neticesinde İngiliz ağır yaralılarla, bunların tedavisine bakan kimselerin ülkelerine iadeleri hususunda Türk Hükümetinin çok kıymetli yardımlarından dolayı sadece Birleşik Krallık hükümetinin minnettarlık duygusunu değil aynı zamanda Dominyon Hükümetleri ve Hint Hükümetinin de minnettarlık duygularını Türk Hükümetine gönderdiği mektup vasıtasıyla sunmuştur. Yine, İtalyan Büyükelçiliği, hükümete, 8 Nisan 1942 tarihinde gönderdiği mektupta, İzmir'de gerçekleştirilen İtalyan-İngiliz malul harp esirlerinin mübadelesinde, İzmir'de mahalli, askeri ve mülki memurların gösterdikleri sınırsız yardımından ve Kızılay Cemiyeti yetkililerinin yorucu mesaisi sayesinde mübadelenin düzenli bir biçimde ve muvaffakıyetle gerçekleştirilmesinden dolayı İtalya Hükümeti adına Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine teşekkür etmiştir. Mektup, ayrıca görevli Türk memurlarının yüksek insani duygularla hareket ettiğini dolayısıyla bu durumun Türk milletinin ananevi asaletini bir kere daha teyit ettiğini açık bir biçimde belirtmiştir. Mezkûr mektupta ayrıca kıymetli yardımlarından dolayı mülki ve askeri[98] bütün memurlarla İtalyan malullerine gerek makbule geçen hediyeler dağıtan ve gerekse şefkat gösteren Kızılay Cemiyeti'ne de, İtalyan hükümeti ayrıca teşekkür etmektedir. Hükümete iletilen mektuptan başka İtalyan Büyükelçisi refakatinde Büyükelçi Ataşenavali, Vekâlete gelerek yine İzmir'de cereyan eden İtalya ve İngiliz malul harp esirleri mübadelesine ait işlerde askeri ve mülki makamların ve Kızılay'ın gösterdiği büyük kolaylıklardan ve yardımlardan dolayı hem Büyükelçiliğin derin teşekkürlerini iletmiş hem de mezkûr yardımların Roma'da da memnuniyet ve takdir uyandırdığını ilave etmiştir[99]. İtalyan Büyükelçisi hükümete gönderdiği mektupta, 9 Mayıs ve 2 Haziran 1943 tarihilerinde, İzmir'de yapılan İngiliz ve İtalyan yaralı ve hasta harp esirlerinin mübadelesinde Türk makamlarının gösterdiği etkileyici yardım dolayısıyla İtalyan hükümetinin, hem hükümete hem de İzmir makamlarına

98 BCA 30-10-0-0/235-587-15, s. 1.

99 BCA 30-10-0-0/235-587-15, s. 2, 3.

>> e-ISSN 2458-7672

teşekkürlerini iletmiştir[100]. Son olarak İngiltere Büyükelçiliği'nden alınan bir notada da 18 Nisan, 9 Mayıs ve 2 Haziran 1943 tarihlerinde İzmir'de yapılan İngiliz ve İtalyan yaralı ve hasta harp esirlerinin mübadelesinde Türk makamlarının ve Dr. Remzi Gönenç idaresinde Kızılay'ın gösterdiği ve bu uğurda harcadığı mesaiye ortaklık eden bütün herkese dostane işbirliklerinden dolayı İngiltere Hükümetinin teşekkürleri iletilmiştir[101].

Kısacası, İkinci Dünya Savaşı sırasında, esir edilen kişiler taraflara yük olmaya başladıklarında, mübadele edilmeleri söz konusu edilmiş ve Türkiye o ana kadar izlediği bitaraflık politikasından dolayı mübadelenin yapılacağı uygun yer olarak tespit edilebilmiştir. Zamanın hükümeti de Cenevre Sözleşmesi hükümlerince mezkûr hadisede inisiyatif alarak Kızılay vasıtayla esirlerin değişiminde başarı sağlamış ve muhataplarınca takdir edilmiştir. Aynı zamanda dönemin basını da bu hadise üzerinden kamuoyuna, sulhun güzelliği ve savaşa girmemiş olmanın kazanımları üzerinden bilgi sunmuştur. Çalışma ilgili konuyu sadece Türkiye'deki basın üzerinde sunmaktadır. Aynı konu, dönemin yabancı basını tarafından sunumu üzerinden de değerlendirilerek genişletilebilir bir yapı arz etmektedir.

100 BCA 0-30-10-0-0/179-236-4, s. 1.

101 BCA 0-30-10-0-0/179-236-4, s. 2.

>> e-ISSN 2458-7672

KAYNAKÇA

A. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA);

BCA 030-10/ 179-236-2.

BCA 0-30-10-0-0/179-236-4.

BCA 30-10-0-0/124-881-11.

BCA 30-10-0-0/179-235-22.

BCA 30-10-0-0/235-587-15.

B. Resmi Yayınlar

İngiliz Avam Kamarası Zabıtları;

Repatriation Of Prisoners Of War: HL Deb 15 October1941 vol 120 cc 260-266.

Prisoners Of War And Nationals (Exchange): HC Deb 24 March 1943 vol 387 cc 1600-2.

Repatriated Prisoners Of War: HC Deb 11 May 1943 vol 389 cc 460-1.

C. Süreli Yayınlar;

Akşam, Anadolu, Cumhuriyet, İkdam, Son Posta, Son Telgraf, Tan, Tasvir-i Efkâr, Ulus, Vakit, Vatan, Yeni Asır, Yeni Sabah.

D. Tetkik Eserler: Kitap ve Makaleler;

Avcı, Ayşegül: "Winning the war of perception: american attempts to counter Germany's military influence in Turkey during World War II", **Turkish Studies**, Vol. 17, No. 1, 2016, pp. 202-219.

Çakmak, Cenap: "Turkey In The Second World War: "Evasive" Or "Active" Neutral?", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, S. 26, 2005, pp. 61-78.

Hart, Basil Liddell: **İkinci Dünya Savaşı Tarihi**, Çev. Kerim Bağrıaçık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.

Keser, Ulvi: **Kızılay Belgeleri Işığında Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal 1939-1949**, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara 2010.

>> e-ISSN 2458-7672

Mason, W. Wayne: **Prisoners of War**, Historical Publications Branch, Wellington 1954.

Moore, Bob: "British Perceptions of Italian Prisoners of War, 1940-7", **Prisoners of War, Prisoners of Peace (Captivity, Homecoming and Memory in World War II)**, Edit: Bob Moore and Barbara Hately-Broad, Berg, New York 2005, pp. 25-41

Moore, Bob: "The Treatment of Prisoners of War in the Western European Theatre of War, 1939-1945", **Prisoners in War**, Edit: Sibylle Scheipers, Oxford, New York 2010, pp. 111-127.

Özden, Hakan: "The Diplomatic Maneuvers of Turkey in World War II", **Karadeniz Araştırmaları**, Bahar 2013, S. 37, s. 92-110.

Sadak, Necmeddin: "Turkey Faces The Soviets", **Foreign Affairs**, 1948-1949, Vol. 27, pp. 449-461.

Sander, Oral: **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara 2016.

Sarıkaya, Makbule: "Kızılay Dergisinde İkinci Dünya Savaşı Yansımaları", **Atatürk Dergisi**, C. 5, S. 4, 2007, s. 107-138.

Uçarol, Rifat: **Siyasi Tarih (1789-2014)**, Der Yayınları, İstanbul 2015.

E. Tezler;

Boykoy, Seher: "II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'nin Sosyo – Kültürel Yapısı", Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir 2008, s. 2. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

F. İnternet Kaynakları;

http://www3.sympatico.ca/tilleyfarm/esir1.htm. (İGT: 09.10.2018)